

KONINKLIJK ZEEUWSCH GENOOTSCHAP DER WETENSCHAPPEN

Een film over het KONINKLIJK ZEEUWSCH GENOOTSCHAP DER WETENSCHAPPEN. Regie FIFI VISSER, camera GIJS HAAK, muziek DOUWE EISENGA, eindmontage ANDRE VAN DER HOUT, geluidsmixage WILLEM SCHNEIDER, beeldbewerking LAURA BEIJN. Met steun van het DOCUMENTAIREFONDS ZEELAND en FAMILIEFONDS HURGRONJE.

Jaarverslagen 2020

conservatoren, werkgroepen, commissies, redacties

Archief 2021 - II

Archief 2021, deel II. Jaarverslagen 2020 van het Koninklijk Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen: bestuur, conservatoren, werkgroepen, commissies, redacties

© 2021

Commissie tot redactie van Archief Jaarverslagen:

drs. E.G.M. (Elly) Adriaansz

drs. P.G. (Peter) van Druenen

drs. A. (Arnold) Wiggers

Druk :

Media58, Vlissingen

Omslagontwerp en vormgeving binnenwerk:

DtP-plus, Vlissingen

Afbeelding voorzijde:

Still uit de film *Tijdgravers* over het werk van de conservatoren van het Zeeuws Genootschap.

ISSN 0166-459X

978-90-830638-2-9

NUR 688, 694

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, door middel van druk, fotokopieën, geautomatiseerde gegevensbestanden of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur.

Koninklijk Zeeuwsch Genootschap
der Wetenschappen

Jaarverslagen 2020
conservatoren, werkgroepen,
commissies, redacties

Archief 2021 - II

Inhoud

VOORWOORD	7
INTERVIEW MET ANDRÉ POORTVLIET	8
JAARVERSLAGEN 2020	
BESTUUR	12
SAMENSTELLING BESTUUR, WERKGROEPBESTUREN, COMMISSIES EN ADMINISTRATIES OP 31 DECEMBER 2020	19
DOCUMENTAIRE: TIJDGRAVERS	22
COÖRDINATIECOMMISSIE VOOR DE VERZAMELINGEN	27
CONSERVATOREN	33
Archeologische Voorwerpen	33
Boeken	44
Handschriften	51
Kunst, Kunstnijverheid en Historische Voorwerpen	53
Munten en Penningen	54
Natuurhistorische Voorwerpen en Naturalia	56
Volkenkundige Voorwerpen	63
Historisch-topografische Atlas Zelandia Illustrata	66
COMMISSIE JEUGD	69
COMMISSIE TOT REDACTIE VAN HET TIJDSCHRIFT ZEELAND	71
COMMISSIE TOT REDACTIE VAN ARCHIEF EN WERKEN	74
COMMISSIE TOT REDACTIE VAN ARCHIEF JAARVERSLAGEN	76
COMMISSIE COMMUNICATIE	77
WERKGROEP CULTUURHISTORIE (WCH)	79
WERKGROEP GEOLOGIE	82
WERKGROEP MUZIEK	84
BIJLAGE: CHRONOLOGISCH EN TOEGELICHT OVERZICHT VAN EEN SELECTIE VAN AANWINSTEN VOOR DE COLLECTIES GEDURENDE HET JAAR 2020	87

Voorwoord

Veel van de activiteiten van het Zeeuws Genootschap in 2020 kregen te maken met de gevolgen van de coronamaatregelen. De meeste bijeenkomsten konden niet doorgaan en onze conservatoren hadden beperkt of soms helemaal geen toegang tot de collecties. De redactie van het jaarverslagendeel van *Archief* 2021 begon daarom aan haar klus met het idee dat het dit jaar waarschijnlijk een zeer dunne uitgave zou worden, zeker vergeleken met die van vorig jaar, waarin de tientallen activiteiten rondom ons 250-jarig jubileum een plek hebben gekregen.

Groot was dan ook de plezierige verrassing toen we de kopij binnenkregen: de hoeveelheid informatie deed nauwelijks onder voor die van een jaar eerder. Ondanks alle belemmeringen was er toch veel gebeurd en dus te melden. Naast de vaste rubrieken is er aandacht voor de documentaire over onze conservatoren van de filmmaakster Fifi Visser: *Tijdgravers*. Een fantastisch vervolg van ons jubileum in 2019! Daarnaast heeft de redactie van *Archief* besloten om voortaan een nieuwe vaste rubriek op te nemen waarin een vrijwilliger wordt geïnterviewd. Dit jaar is dat André Poortvliet, musicus en secretaris van de Werkgroep Muziek.

Tot slot wil ik u er op wijzen dat de jaarverslagen van de Coördinatiecommissie voor de Verzamelingen zijn gesplitst in twee delen: de jaarverslagen zelf en een bijlage met de aanwinsten in 2020 die chronologisch zijn gerangschikt.

Ik dank alle vrijwilligers die hebben bijgedragen aan het schrijven van de jaarverslagen en wens hen en alle leden en potentiële leden veel leesplezier!

Peter van Druenen

Interview met André Poortvliet

Omdat covid in 2020 roet in de evenementenprogramma's van de verschillende werkgroepen van het Zeeuws Genootschap gooide, zo ook in die van de werkgroep Muziek, kwam de gedachte op om voortaan in het jaarverslagendeel van *Archief* een of meerdere interviews op te nemen. Dit uit interesse, maar ook om elkaar beter te leren kennen en wellicht tot samenwerking te komen.

Zo ontmoette ik André Poortvliet, secretaris van de werkgroep Muziek (opgericht in 1977), op het terras van café De Vriendschap in Middelburg op de zaterdag van het Weekend van de vrijheid zoals de PZC dit in het eerste weekend van juni noemde. De coronateugels waren opnieuw losser en inderdaad, ondanks het koude weer was op die bewuste zaterdag alles vol: de stad, de parkeergarages, de winkels en de terrassen. Met een straalkacheltje in nek en rug en een kop koffie op tafel spraken we over de ziel van de werkgroep, haar samenwerking met Incanto, haar collectie en activiteiten en helaas ook – zij het kort – over de vergrijzing binnen de werkgroep.

André Poortvliet

Hechte muzikale samenwerking

Poortvliets secretarisschap bij de werkgroep ontstond vanuit zijn bestuursfunctie bij Incanto Stichting voor Oude Muziek. Deze Stichting richt zich op een zo authentiek mogelijke uitvoering van middeleeuwse tot en met romantische muziek. Omdat de werkgroep veelal het instrumentarium biedt en Incanto (of wel: Betovering) de programmering, ontstond een hechte organisatorische samenwerking die leidde tot indrukwekkende, ambitieuze jaarprogramma's met een nagenoeg identieke bestuurssamenstelling van in wezen twee afzonderlijke besturen. Zo zijn zowel bij Incanto als bij de Werkgroep Muziek, Jos Vogel voorzitter, André Poortvliet secretaris en Nico Valk penningmeester. Behalve bestuurslid zijn de twee eerstgenoemden gepassioneerde musici: de eerste full time, Poortvliet in deeltijd.

Jos Vogel is in het dagelijks leven orgel-, piano- en klavecimbeldocent bij de Zeeuwse Muziekschool en gelauwerd organist van het Flentroporgel in de Sint Jacobskerk in Vlissingen en de Ontmoetingskerk te Middelburg. In eerstgenoemde stad is hij tevens stadsbeiaardier en bespeelt daar ook het carillon van het stadshuis- en de Sint Jacobstoren. In Middelburg is Vogel tweede beiaardier.

André Poortvliet is – naast zijn werkzaamheden als manager financiën bij Beveland Wonen – een groot liefhebber en uitvoerder van barokmuziek, waaronder Bach, Couperin, Rameau, Scarlatti en anderen. Verbonden aan het ensemble Concert of Voices, begeleidt en geeft hij concerten op klavecimbel en historische orgels. Optredens van het Concert of Voices vinden regelmatig plaats in de Zeeuwse concertzaal. Poortvliet volgde orgel- en klavecimbellessen bij Leen de Broekert (1949-2009) in Middelburg en op het conservatorium te Amsterdam. Over het klavecimbel zegt hij dat het goedbeschouwd een tokkelinstrument is met een daarbij behorende tamelijk monotone klank. Klankkleur, -diepte en zeggingskracht worden bereikt door onder andere dubbele aanslagen en het spelen van muzikale versieringen.

Toen in juni 2021 de strenge coronamaatregelen min of meer werden afgezwakt, kon de Van Swieten Society op 18 juni 2021 de spits afbijten van het jaarlijkse zomerprogramma van Incanto. Het trio bestaat uit Heleen Hulst (viool), Diederik van Dijk (cello) en Bart van Oort (fortepiano). Uitgevoerd werden werken van Beethoven, Bach, Mozart en Haydn. Het trio is genoemd naar de illustere Nederlandse baron Van Swieten (1703-1803) die als cultureel-politiek ambassadeur en hartstochtelijk muziekliefhebber zijn sporen verdiende in het Wenen van de Habsburgse monarchie. Hij kende bovengenoemde componisten persoonlijk.

De collectie

De werkgroep Muziek bezit een aantal bijzondere muziekinstrumenten, onderdeel van de collectie van het Zeeuws Genootschap. Indien vervoer het toelaat, worden ze gebruikt bij de door het bestuur van de werkgroep geprogrammeerde muziekuitvoeringen.

Hiertoe behoort een zeldzame fortepiano, gebouwd in Wenen door Anton Zierer rond 1825 en uitermate geschikt voor de uitvoering van romantische muziekcomposities. Om het instrument op 'toon' en 'soepel' te houden is hij in permanente bruikleen bij de eerder genoemde concertpianist Bart van Oort.

Bart van Oort bespeelt de fortepiano van Zierer tijdens de jubileumviering in 2019 in de Sint Jacobskerk in Vlissingen.

Daarnaast bezit de werkgroep een tweemanualig klavecimbel dat in 1987 in opdracht van de werkgroep werd gebouwd door Joop Klinkhamer te Amsterdam. Het is een kopie van het instrument dat Christian Zell in de eerste helft van de achttiende eeuw in Hamburg bouwde. Het bevindt zich in de Zeeuwse Muziekschool. Daar staat ook een Mes-piano, gebouwd in 1910 door de Middelburgse Pianofabriek. Een hedendaagse vleugel, eveneens in bezit van de werkgroep, is in bruikleen van de UCR voor het muziekonderwijs aldaar.

En last but not least bezit de werkgroep een huisorgel, gebouwd door de Middelburgse orgelbouwer Frederik van der Weele (1752-1840) dat in de toekomst zeer waarschijnlijk een onderkomen krijgt in het Zeeuws Archief.

Als wij ons gesprek beëindigen spreekt Poortvliet zijn zorg uit over het teruglopende ledenaantal van de werkgroep en haar vergrijzing. Een herkenbaar probleem ook voor een aantal andere werkgroepen van het Zeeuws Genootschap! Terloops constateert hij dat de jeugd nauwelijks belangstelling lijkt te hebben voor klassieke muziek. Hoe het tij te keren? Wellicht een gezamenlijk plan bedenken om daar verandering in te brengen? We nemen afscheid. Ik ben onder de indruk van de tomeloze ambitie van de werkgroep Muziek. Een gordijn is voor mij opengeschoven en ik hoor in gedachten prachtige muziek. Als André opstaat en de winkelende menigte in loopt, is het terras nog steeds een bijenkorf vol zoemende stemmen en zoemende straalkacheltjes. Maar de weersverwachting is voor zondag hoopvol: zon en warm weer.

Elly Adriaansz, Middelburg 5 juni 2021

Jaarverslag van de secretaris van het bestuur over 2020

2020 was voor iedereen een bijzonder jaar vanwege de coronapandemie. Dat geldt ook voor ons Genootschap. Het contrast met 2019 was des te groter, omdat we in dat jaar ons 250-jarig jubileum groots konden vieren. Iets om zeer dankbaar voor te zijn. Zo goed en zo kwaad als het ging, heeft het bestuur van het Genootschap – rekening houdende met alle beperkingen die de pandemie met zich meebracht – haar werkzaamheden voortgezet. Het door de pandemie veroorzaakte gebrek aan persoonlijk contact met de leden in de vergaderingen en bij de activiteiten ervaart het bestuur als een groot gemis.

Overzicht activiteiten die wel konden doorgaan

Op zaterdagmiddag 1 februari 2020 vond in Vlissingen de reprise plaats van het symposium 75 jaar Slag om de Schelde. Het symposium, dat in november 2019 een overvolle zaal had getrokken, was een gezamenlijke activiteit van de Werkgroep Cultuurhistorie van het Zeeuws Genootschap, de Vrienden van het muZEEum en de gemeente Vlissingen. Ook twee van de vier geplande Hurgronje-lezingen in februari en begin maart konden gewoon doorgaan omdat er toen nog geen lockdown was afgekondigd: op 5 februari sprak Klaas van Berkel van de Rijksuniversiteit Groningen over het onderwerp P.J. Bouman in Zeeland en op 4 maart hield Lotte Bergen van het Etty Hillesum Onderzoekcentrum in Middelburg een lezing met de titel Handelingsvrijheid en liminaliteit in de dagboeken- en brieven van Etty Hillesum. Onze conservatoren Veronica Frenks en Aagje Feldbrugge waren op 19 januari en 16 februari de sprekers op de Alma-middagen van Museum Veere. De Werkgroep Geologie kon in januari gewoon haar Algemene Ledenvergadering organiseren en in februari de lezing van Patrick Kiden getiteld Ontstaan van Zeeland en aangrenzende gebieden.

Op 1 juni 2020, de coronamaatregelen waren inmiddels versoepeld, ging de film Tijdgravers van Fifi Visser over het werk van onze conservatoren in première in Cinema Middelburg. Er waren die dag en de dagen daarna acht voorstellingen. De film werd later meerdere keren uitgezonden door Omroep Zeeland en is nu te zien op de website van het Genootschap. Op 20 juli kreeg de jubileumexpositie Op reis met Willem V – Een vorstelijke reis door achttiende-eeuws Zeeland, die daarvoor te zien was in het Zeeuws Archief, een reprise in het stadhuis in Veere en in juni werd bekend dat ook Vikingen op Walcheren? in Terra Maris met een jaar zou worden verlengd (nu inmiddels twee jaar: tot maart 2022).

Bestuursvergaderingen

Het bestuur heeft in het verslagjaar tien keer vergaderd, waarbij naast de gebruikelijke onderwerpen, zoals de jaarstukken 2019 en de begroting 2021, veelal de (on)mogelijkheden van de uitvoering van activiteiten en het in goede banen leiden daarvan, onderwerp van gesprek waren.

Algemene Ledenvergaderingen

Er zijn twee Algemene Ledenvergaderingen gehouden, te weten op 17 juni en op 18 november. Op 19 mei zou in Middelburg de Algemene Ledenvergadering (ALV) van het Zeeuws Genootschap plaatsvinden. Deze werd afgelast vanwege de coronamaatregelen. De vergadering vond digitaal doorgang op woensdag 17 juni. Daarbij werd het protocol gevolgd zoals dat is vastgelegd in de Tijdelijke wet COVID-19 Justitie en Veiligheid, die per 24 april 2020 in werking is getreden.

Ook de ALV van woensdag 18 november 2020 vond digitaal plaats. Deze bijeenkomst werd opgeluisterd met een mini-symposium Jacob Hendrik Schorer (1760-1822), een Zeeuwse bestuurder in crisistijd en werd georganiseerd naar aanleiding van de presentatie van het boek *Jacob Hendrik Schorer (1760-1822), een Zeeuwse bestuurder in crisistijd* door Jan Zwemer (deel 19 in de reeks Werken van het Koninklijk Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen). Het eerste exemplaar werd uitgereikt aan Hugo Schorer, scheidend voorzitter van het Genootschap en nazaat van Jacob Hendrik.

Schenkeningen

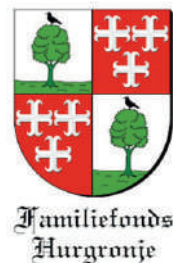
Ook dit jaar heeft het Genootschap weer een aantal bijzondere schenkingen mogen ontvangen: een zeldzaam vroegmiddeleeuws ornament van bot, een boek over het Het Brugsche Martyrologium uit 1944 en de *Resolutie van d'Edelmogende Heeren Staten van Zeelandt over de geschillige ende swevende nieuwicheden tot vrede der kercken* uit 1675. Er werden twee penningen geschonken: erepenning Albert Joachimi (1646) en de bouwpenning Synagoge Middelburg (1993).

Aankopen

De volgende herdenkingspenningen zijn in het verslagjaar aangekocht: Afsluiting laatste stroomgat Stormramp 1953 (1953), 150 jaar kanaal Gent-Terneuzen (1977), Afsluiting Deltawerken (1986), Herdenkingspenning Slag om de Schelde (2020).

Familiefonds Hurgronje

Ook dit jaar werd 30.000 euro ontvangen van het Familiefonds Hurgronje met als doel om het Genootschap en haar collectie onder de aandacht van de jeugd te kunnen blijven brengen. Daaraan is mede opvolging gegeven door het project WIJZ (Wetenschap, Jongeren, Zeeland) van de Commissie Jeugd.

Pers

Het Genootschap maakte ook in 2020 weer regelmatig haar opwachting in de pers. Deze berichten zijn terug te vinden op onze website: <https://kzgw.nl/nieuws-archief/>.

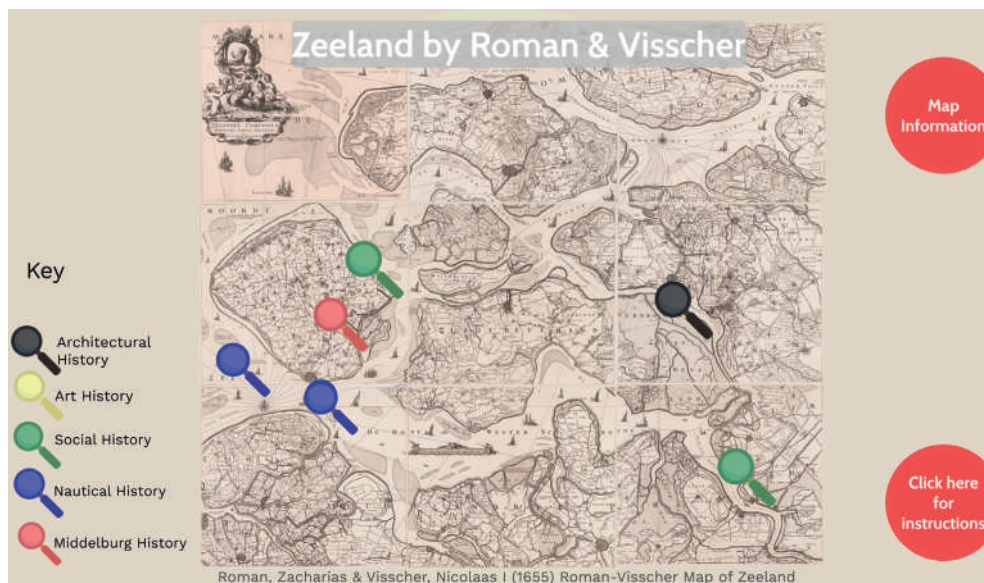
Collectie Online

Na de succesvolle afronding van de eerste fase van het digitaliseringsproject Collectie Online, dat financieel mogelijk werd gemaakt door Dioraphte, heeft het bestuur besloten om de komende jaren te blijven investeren in deze groeiende database. Sinds mei 2020 wordt er in de maandelijkse nieuwsbrief van het Genootschap één object uit de collectie gepresenteerd met tekst en beeld.

Genootschapsfellow

In 2019 schonk het Koninklijk Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen (KZGW) een fellowship aan kaart- en stadshistoricus Bram Vannieuwenhuyze van de Universiteit van Amsterdam. Binnen het kader van zijn aanstelling werd een vak over historische cartografie ontworpen en aangeboden aan studenten van het Liberal Arts & Sciences-programma aan het University College Roosevelt in Middelburg. Dit vak – *Activating Old Maps* genaamd – werd gedoceerd in de lente van 2020 en focuste op de kruisbestuiving tussen geschiedenis, cartografie, cultureel erfgoed en digital humanities. Het bouwde verder op Vannieuwenhuyzes lopende onderzoek en omvatte tevens een verkenning van digitale en interactieve kaarttoepassingen. De studenten werden uitgedaagd om oplossingen te bedenken om het ‘statische karakter’ van papieren oude kaarten te doorbreken en

deze levenloze objecten te activeren, met name door ze als uitgangspunt te zien van dynamische, interactieve en betekenisvolle applicaties.

Activating Old Maps: een van de applicaties biedt een interactieve kijk op het dagelijkse leven in de zeventiende eeuw, met de Roman-Visscherkaart van Zeeland als uitgangspunt. Bezoekers kunnen een video bekijken of zelf een virtuele reis maken langs zeventiende-eeuwse schilderijen en prenten die aspecten van het dagelijkse leven voorstellen.

Nieuwsbrieven

Er werden in het verslagjaar achttien nieuwsbrieven verstuurd. Deze zijn allemaal terug te lezen op <https://kzgw.nl/nieuwsbrief-archief/>.

Bestuur en administratie

In de samenstelling van het bestuur hebben de volgende wijzigingen plaatsgevonden.

Afgetreden is de voorzitter Hugo Schorer. Hij is opgevolgd door Peter van Druenen, die vanaf 2018 de functie van thesaurier vervulde. Dit werd in de ALV van 17 juni 2020 door de leden bekrachtigd. De nieuwe thesaurier werd To Verhaeghe de Naeyer. Zijn benoeming werd in de ALV van 18 november 2020 bekrachtigd. In deze vergadering werd ook afscheid genomen van Hugo Schorer. Hij werd door de nieuwe voorzitter bedankt voor het vele werk dat hij heeft ver-

richt voor het Genootschap en voor de rustige en evenwichtige stijl waarmee hij zijn functie heeft uitgeoefend. Onder het voorzitterschap van Hugo Schorer is het ledental toegenomen. Vooral de samenwerking met het Familiefonds Hurgronje, waarmee een collectief abonnement kon worden afgesloten, betekende veel voor het Genootschap. Van de opbrengst kunnen gedurende vijf jaar de jeugdactiviteiten worden bekostigd. Tevens is een begin gemaakt met het digitaliseren van de collectie van het Genootschap en het interesseren van de Zeeuwse jeugd voor onze activiteiten. Dit beleid zal versterkt worden voortgezet. Voor zijn voorzitterschap werd aan Hugo Schorer de Genootschapspenning uitgereikt. Tijdens zijn dankwoord verraste deze de aanwezigen met een schenking aan het Genootschap: een portret uit 1922 van Floor Wibaut, geboren en getogen Zeeuw en beroemd geworden als de gezichtsbepalende wethouder Volkshuisvesting in Amsterdam gedurende de eerste drie decennia van de twintigste eeuw. Wibaut zelf heeft het gesigneerd. De kunstenaar was Engelen Reitsma-Valenca. De schenking wordt ondergebracht in de Zelandia Illustrata.

Scheidend voorzitter Hugo Schorer ontvangt de Genootschapspenning uit handen van de nieuwe voorzitter Peter van Druenen.

Afgetreden is ook Anya Luscombe. Voor deze vacature was op 31 december 2020 nog geen opvolger gevonden. De voorzitter bedankte haar voor de vier jaar dat zij bestuurslid was. Hij memoreerde dat Anya Luscombe de samenwerking met de UCR in haar portefeuille had. Deze samenwerking resulteerde onder meer in vier fellowships die het Genootschap heeft bekostigd en die evenzoveel interessante projecten heeft opgeleverd. Daarnaast sprak hij zijn waardering uit voor de directe en open stijl waarin Anya Luscombe deelnam aan de vergaderingen en voor de zeer interessante lezing die zij gaf na afloop van de voorjaars-ALV

van 2018 over de bijzondere vriendschap tussen de Rooseveltts en de Nederlandse Koninklijke Familie.

De functie van secretaresse werd vervuld door Judith Adriaanse.

Leden

Totale aantal leden op 1 januari 2021: 808 hoofdleden (waaronder 62 leden van het Familiefonds Hurgonje, 18 periodieke leden, 3 ereleden, 32 huisgenootleden en 3 jeugdleden), 441 digitale leden (waaronder 77 YESC-leden en 344 leden van het Familiefonds Hurgonje). In 2020 waren er 37 organisaties waarmee het Genootschap een zogenaamd ruilabonnement onderhield voor wat betreft de wederzijdse publicaties. 21 ruiladressen bevonden zich in Nederland en 16 ruiladressen in het buitenland. Er waren 4 begunstigers.

In 2020 waren er 44 opzeggingen, 11 overlijdens en 35 nieuwe leden.

Samenstelling bestuur, werkgroep- besturen, commissies en administraties op 31 december 2020

Hare Koninklijke Hoogheid Prinses Beatrix is beschermvrouwe van het Koninklijk Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen.

Bestuur

drs. P.G. (Peter) van Druenen, voorzitter
K. (Karel) Meertens, vicevoorzitter
mr. A. (Annelies) Wooldrik, secretaris
drs. J.M. (To) Verhaeghe de Naeyer, thesaurier
vacature

Administratie

J.F. (Judith) Adriaanse

Werkgroep Cultuurhistorie

prof. dr. A. (Arjan) van Dixhoorn, voorzitter a.i.
drs. P.G. (Peter) van Druenen, secretaris
drs. H. (Hans) Nagelkerke, penningmeester
drs. E.G.M. (Elly) Adriaansz
A.J. (André) Kastelein
dr. G. (Gerard) van Keken
drs. J.W. (Jan Willem) Stolk

Werkgroep Muziek

J. (Jos) Vogel, voorzitter
A. (André) Poortvliet, secretaris
N.J. (Nico) Valk, penningmeester

Werkgroep Geologie

H.J. (Harry) Raad, voorzitter
R.M. (Ruud) Lie, secretaris
J.N.A. (Jan) de Quaasteniet, penningmeester
H.K. (Hester) Loeff
L.P.M.J. (Bert) Wetsteijn

Coördinatiecommissie Verzamelingen

P.J. (Paul) Aarssen
drs. V. (Veronica) Frenks
drs. G.R. (Gerard) Heerebout
drs. C.E. (Katie) Heyning
drs. R.M. (Ronald) Rijkse
drs. A. (Arnold) Wiggers

Conservatoren

P.J. (Paul) Aarssen, Boeken
dr. J.P. (Jan Piet) Bekker, Natuurhistorische Voorwerpen, Landzoogdieren
M.E.J. (Mark) Bosselaers, Natuurhistorische Voorwerpen, Zeezoogdieren
drs. J.G.M. (Anna) de Bruyn, Historisch-topografische Atlas Zelandia Illustrata
drs. F. (Erik) van der Doe, Volkenkundige Voorwerpen
A. (Aagje) Feldbrugge, Archeologische Voorwerpen
drs. V. (Veronica) Frenks, Historisch-topografische Atlas Zelandia Illustrata
drs. E.J.M. (Liesbeth) van der Geest, Volkenkundige Voorwerpen
M. (Michel) van Gessel, Historisch-topografische Atlas Zelandia Illustrata
M. (Marianne) Gossije, Historische Voorwerpen
drs. G.R. (Gerard) Heerebout, Naturalia
drs. C.E. (Katie) Heyning, Kunst, Kunstnijverheid en Historische Voorwerpen
drs. K-J.R. (Karel-Jan) Kerckhaert, Munten en Penningen
H.K. (Hester) Loeff, Natuurhistorische Voorwerpen, Landzoogdieren
F.A.D. (Freddy) van Nieulande, Natuurhistorische Voorwerpen, Mollusken

H.W. (Herman) Nijhuis, Natuurhistorische Voorwerpen, Mollusken
drs. R.M. (Ronald) Rijkse, Handschriften
M. (Rien) Sanderse, Munten en Penningen
drs. I.H. (Ineke) Vogel-Wessels Boer, Historisch-topografische Atlas Zelandia
Illustrata

Commissie tot redactie van Archief en Werken

prof. dr. H. (Henk) Nellen, voorzitter
B. (Bert) van Klaveren (eindredacteur)
MEd M.D.F. (Monique) Huis in 't Veld-Rijk
drs. E.P.A. (Bettina) Ketels-Boom
N. (Noortje) de Kroo
drs. I.J. (Ivo) van Loo
dr. W. (Willem) Peene

Commissie tot redactie van Archief Jaarverslagen

drs. P.G. (Peter) van Druenen, voorzitter
drs. E.G.M. (Elly) Adriaansz
drs. A. (Arnold) Wiggers

Commissie tot redactie van het tijdschrift Zeeland

drs. G.R. (Gerard) Heerebout, hoofdredacteur
mr. B. (Bram) Minderhoud, eindredacteur
drs. M. (Margriet) Verhoef, beeldredacteur
dr. W. (Willem) van den Broeke
M.A. (Mark) Buijse
K. (Karel) Leeftink
M.A. (Monique) Wagenveld-Heeren
ir. A.J. (Ad) Beenhakker, adviseur

Commissie Jeugd

drs. P.G. van Druenen, voorzitter
drs. C.E. (Katie) Heyning
drs. G. (Gertrude) van de Ketterij
J.J.D.M. (Jos) Pielage
M.T. (Tilly) Stroo-Smit

Documentaire: Tijdgravers

Op 1, 2 en 3 juni 2020 ging de documentaire *Tijdgravers* (over de conservatoren van het Zeeuws Genootschap) in première in Cinema Middelburg. Bijzonder feit: het was de allereerste landelijke post-corona filmpremière. Er waren in totaal acht vertoningen. De belangstelling was groot, ook al mochten er maar 28 bezoekers per voorstelling aanwezig zijn. Voor de leden was er in het weekend van 6 juni een besloten online-première te zien. Omroep Zeeland zond de film op 14 juni uit. *Tijdgravers* is nu permanent te zien op de website van het Genootschap: <https://kzgw.nl/tijdgravers/>. De *PZC* besteedde uitgebreid aandacht aan de documentaire. Onderstaand de integrale tekst van dit artikel. Het tweede artikel is een interview met filmmaakster Fifi Visser en verscheen in het *Magazine* van het Prins Bernard Cultuurfonds.

Nieuwe documentaire **Tijdgravers: over de conservatoren van het Zeeuws Genootschap**

Vang het Zeeuwse leven. Sla het op, bewaar het in stofvrij papier en plastic, plak er namen, data en plaatsen op. Dat is wat het Koninklijk Zeeuws Genootschap der Wetenschappen doet. Al 251 jaar. In 2019 werd het 250-jarig bestaan groots gevierd, beschermvrouwe prinses Beatrix was erbij. Nu, als een verrassende nabrander, heeft Fifi Visser een film gemaakt over de conservatoren van het genootschap: 'Tijdgravers'. Over de tientallen vrijwilligers die zich verdiepen en verliezen in de botten, schelpen, fossielen, schedels, tekeningen, kaarten, handschriften, opgezette vogels, schilderijen en wat al niet meer. De ondertitel verduidelijkt: 'Berichten uit het pakhuis van de eeuwigheid'. Maandag 1 juni gaat de film in première in Cinema Middelburg. Eerst denk je: het Zeeuws Genootschap, belegen, stoffig, saai. Dan zie je conservator Mark Bosselaers met het fossiele achterhoofd van een kleine walvis in de weer. Lange witte baard, mooie Vlaamse tongval, hij wijst op het trommelvlies, de neusgaten, het spuitgat. De kleine botten die in het binnenoor thuis horen – het hamertje en het aambeeld – heeft hij er los bij. Willen weten hoe de evolutie in zijn werk is gegaan, hij noemt het een 'mentale ziekte'. "Ik kan niet ontkennen", hoor je hem zeggen, "wie hier in het depot zit, elke week, elke maand, dat zo'n mens een beetje wereldvreemd is." Om er meteen aan toe te voegen: "Door die wereldvreemde mensen hebben we meer inzicht in hoe onze wereld gebouwd, geconstrueerd is."

Wereldvreemde mensen, daarmee doelt hij op zichzelf en zijn mede-conservatoren, meer dan twintig in totaal. Fifi Visser noemt haar film 'een ode aan de conservatoren van het Zeeuws Genootschap'. Ze laat ze ieder voor zich hun fascinatie etaleren. Op zo'n manier dat je als kijker ook enthousiast wordt. Hoor bioloog Gerard Heerebout tussen de opgezette vogels en dieren op 'sterk water': "Door al die objecten zie ik de achterliggende geschiedenis. De zeevaart in de zuidelijke Atlantische Oceaan, de verandering in het watersysteem van de Oosterschelde. Het is onze geschiedenis, het hoort bij ons, het is een deel van onszelf. Het is allemaal dood, maar voor mij leeft het."

In een volgende scène zien we Marianne Gossije en Katie Heyning zich over een fossiel visje buigen. De maten genoteerd, een foto ervan gemaakt. Katie Heyning vertelt dat elke schelp, elke haaientand, elk pamflet moet worden geïnventariseerd. Het zal nog wel even duren voor dat karwei helemaal is geklaard. Als het over het fossiele visje gaat: dat wordt 488 miljoen jaar oud geschat.

De prentenverzameling van het genootschap ligt opgeslagen in de kelders van het Zeeuws Archief in Middelburg. Anna de Bruyn laat een prent zien waarop de vloot van Michiel de Ruyter is getekend. “Het verleden is voorbij”, zegt ze, “je kunt er niet in terug. Maar zo’n tekening is overgebleven uit die tijd en vormt een klein oogje van de naald waar je net doorheen kunt spieken.” Het licht in het depot is voorzien van een tijd klok en een sensor. Als het uitgaat geeft ze een klap op de archiefkast en verdrijft daarmee de duisternis.

Zo brengt de Middelburgse filmmaakster Fifi Visser ons oog in oog met de schatgravers en schatbewaarders van het Zeeuwse verleden. Alles wat ze in hun handen nemen, is dood. Schedels van mensen, botten van wolharige neushoorns, opgezette zeearenden, kleppen van paalwormen, bijna verbrande handschriften die verpulveren als je erin bladert. De gesprekken worden afgewisseld met close-up opnamen van de objecten: de veren van de opgezette vogels, een kaart vol strijd in het Land van Cadzand, een op sterk water gezet krokodillenjong. Zo uitgelicht en in beeld gebracht dat je de fascinatie van de conservatoren kunt begrijpen. De Middelburgse componist Douwe Eisenga voorzag juist die scènes van de voor hem kenmerkende, stuwende muziek.

“Niets staat alleen, alles grijpt in elkaar” – dan zitten we tussen de ladekasten vol schelpen. Er komen meer levenslessen voorbij. Mark Bosselaers formuleert het zo: “Wat eigenlijk interessant is aan het werken met fossielen is dat je gewend zijt aan dood, dingen die noodzakelijkerwijs hier eventjes rondzwemmen en dan doodgaan. Als mens zijn we altijd met onszelf bezig en oh als ik maar niet doodga. Hier gaat het over soorten, over families die volledig verdwijnen zonder dat we daar een reden voor hebben. Waarom is zo’n groep van tientallen walvisachtigen verdwenen, waarom bestaat die niet meer? Dat probeer ik te achterhalen. In principe stellen we vast dat de hoger ontwikkelde zoogdieren maar twee, misschien drie miljoen jaren blijven bestaan. En ja, dan hebben we voor de mens eigenlijk slecht nieuws. We zijn al bijna aan die twee miljoen jaar. Dus onze tijd zit er technisch gesproken een beetje op.”

(Tekst: Jan van Damme, *PZC*, 20 mei 2020)

Interview met Fifi Visser over de documentaire *Tijdgravers*

Filmmaker Fifi Visser dompelde zich onder in de wereld van het Koninklijk Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen en maakte er een documentaire over. “Tijdens mijn eerste bezoek had ik het gevoel dat ik een parallel universum binnenstapte. Zovend met een lift naar de spelonken van Middelburg, langs kelders en gangen waar geen daglicht komt. Hier bewegen conservatoren zich rond als schatbewaarders van een tweehonderdduizend objecten tellende historische collectie. Aanvankelijk liep ik niet warm voor het idee “iets” te doen rond het 250-jarig bestaan van het Genootschap. Te stoffig vond ik. Maar de bevoegenheid van de conservatoren, die er werken op vrijwillige basis, maakte indruk. Hier zit wel degelijk een film in, dacht ik.

In de tijd van de ontdekkingsreizen heerste er een grote verzamelwoede. Van landkaarten tot schelpen, van fossielen tot prenten. Je kunt het zo gek niet bedenken of er werd een collectie omheen aangelegd. Vrijwel alle collecties zijn in de loop der tijd uit elkaar gevallen, aan musea gegeven of verloren gegaan. Behalve deze wetenschap-

Filmmaakster Fifi Visser

pelijke collectie dan: historisch erfgoed dat wetenschappers van heinde en verre naar Zeeland trekt. Tijdgravers gaat echter niet over deze collectie, althans niet direct. De focus ligt op de conservatoren, die heel goed kunnen uitleggen waarom zo'n schelp of steen interessant is, maar niet snappen waarom jij dat als buitenstaander niet snapt. Hun bevoegenheid werkt aanstekelijk. Als je door hun ogen kijkt, ziet wat zij zien, opent zich een wereld.

Conservator Mark Bosselaers, een wetenschapper met een lange grijze baard, die zich bezig houdt met fossiele resten van walvissen, heeft een rol in de film. Hij wil weten hoe de evolutie is verlopen en vertrouwt geen enkele theorie op dit gebied, zelfs die van Darwin niet. Een grote groep walvissen is uitgestorven en we weten niet waarom. Het blijkt dat grote zoogdiersoorten zo'n twee à drie miljoen jaar "meegaan". Voor de mensheid is dat slecht nieuws, technisch gesproken zit onze tijd erop. Bosselaers legt de verbinding van een walvisbot naar ons, Zo'n bot gaat over ons allemaal. Sommige mensen zoeken naar het mysterie van het leven middels het onstoffelijke : muziek , liefde, God. De conservatoren van het Genootschap zoeken naar bezieling en kernwaarden door middel van dingen. Een schitterende schelp is gevormd uit één celletje, hoe kan dat? Iemand zegt in de film dat zijn brein te klein is om het te bevatten. Toch doet hij een poging daartoe, hij wil de dingen kunnen duiden. Ik vind dat van een ontroerende schoonheid.

Objecten zijn in de film van heel dichtbij in beeld gebracht. Dan zie je hoe mooi en veelbetekenend ze zijn. Een krokodilletje dat uit zijn ei kruipt en precies op dat moment op sterk water is gezet. Je ziet hoe het leven begint, de dynamiek van het gretig naar het daglicht toehappen. De babykrokodil symboliseert ook een wereld waarin de tijd is stilgezet. De wereld raast door, maar in de ondergrondse kelders en gangen van Middelburg staat ie even op pauze."

(Tekst: Alexander Hiskemuller, Prins Bernard Cultuurfonds Magazine, Jubileum-uitgave Oktober 2020)

Jaarverslag van de Coördinatiecommissie voor de Verzamelingen over 2020

Het jaarverslag van de Coördinatiecommissie voor de Verzamelingen is gesplitst in twee delen: in dit hoofdstuk staan de jaarverslagen zelf en in de bijlage van deze bundel is een selectie van aanwinsten in 2020 chronologisch gerangschikt en toegelicht.

De commissie bestond in het verslagjaar uit de conservatoren P.J. Aarssen (Boeken), drs. V. Frenks (Historisch-topografische Atlas Zelandia Illiustrata), drs. G.R. Heerebout (Naturalia), drs. C.E. Heyning (Kunst, Kunstnijverheid en Historische Voorwerpen) en drs. R.M. Rijkse (Handschriften). Na de vergadering van 13 maart heeft drs. E.J.M. van der Geest (Volkenkundige Voorwerpen) de commissie verlaten. Als onafhankelijk deskundige, het zogeheten buitenlid, maakte drs. A. Wiggers deel uit van de commissie. Als voorzitter fungeerde Katie Heyning, terwijl de verslaglegging gebeurde door Liesbeth van der Geest (1x) en Gerard Heerebout (3x). Arnold Wiggers stelde het jaarverslag op.

Bijeenkomsten

Het jaar nam in de loop van maart een ongekende wending door de stringente overheidsmaatregelen als reactie op de pandemie, veroorzaakt door het covid-19-virus. De verschillende maatregelen ter voorkoming van besmetting leidden tot beperkingen in de mogelijkheden met meerdere personen in dezelfde ruimte te verkeren. Gedurende het jaar werden verschillende regimes gehanteerd door de beherende instellingen die tot gevolg hadden dat de conservatoren geen of beperkt toegang tot de collecties hadden. Voor de commissie betekende dit dat de vaste vergaderlocatie in het Zeeuws Archief, de Conservatorenkamer, alleen gebruikt kon worden op 13 maart en op 18 september.

Het Zeeuws Archief, gevestigd in het Van de Perrehuis, Middelburg

Op 25 mei werd vergaderd in het Museum Schotse Huizen te Veere en op 22 juni op een privéadres in Middelburg.

De omstandigheden maakten dat het Conservatorenoverleg in het voorjaar geen doorgang kon vinden. In dit overleg, georganiseerd door en onder voorzitterschap van de Coördinatiecommissie (Katie Heyning), wisselen conservatoren informatie over hun werkzaamheden uit in het bijzijn van een delegatie uit het Genootschapsbestuur en het buitenlid. In de loop van het jaar werd ook bij het Genootschap het vergaderen via een digitaal platform meer en meer toegepast, zodat op 14 november ook de najaarsbijeenkomst via het beeldscherm werd gehouden.

Conservatoren

Halverwege het verslagjaar heeft conservator Ruilverkeer G.G. (Truus) Trimpe Burger-Mekking haar werkzaamheden met betrekking tot de ruilabonnementen overgedragen aan Arnold Wiggers. Een officieel afscheid tijdens een Algemene Ledenvergadering kon door het virtuele karakter ervan nog niet plaatsvinden. Wel is Truus Trimpe Burger-Mekking voor haar inzet gedurende 21 jaar bedankt

in het tijdschrift *Zeeland* (29.3) door de hoofdredacteur Gerard Heerebout, vooral ook voor haar meer dan 80 bijdragen over via ruilabonnementen binnengekomen publicaties.

Onbetwistbaar heeft Truus Trimpe Burger-Mekking het ruilverkeer een grote impuls gegeven en wel zodanig, dat het bestuur in 1999 besloten heeft haar voor dit werk als aparte conservator te benoemen. Nu in 2020 adviseerde de commissie geen nieuwe conservator te benoemen. De commissie is van mening dat er in principe geen sprake is van een aparte collectie, daar de werkzaamheden tegenwoordig vrijwel uitsluitend administratieve handelingen beslaan. De binnenkomende publicaties worden van een Genootschapskenmerk voorzien en opgenomen in het bestand van ZB| Planbureau en Bibliotheek van Zeeland (Zeeuwse Bibliotheek) en zijn daarmee onderdeel van de collectie Boeken. Daarbij komt dat het aantal instellingen dat bereid is tot ruilverkeer in een rap tempo afkalft. U zult voortaan bij het verslag van de conservator Boeken ook informatie over het ruilverkeer aantreffen.

Tot haar spijt moet de commissie vaststellen dat sedert 2016 geen opgave ontvangen is van de conservator Muziekinstrumenten. In het jaarverslag over 2019 ontbreekt in de opsomming de naam van de conservator. De vacature conservator Gesteenten en Mineralen, onderdeel van de collectie Natuurhistorische Voorwerpen, kon in het verslagjaar nog niet opgevuld worden.

Werkzaamheden

Het zal weinig verwondering wekken dat de commissie in 2020 vooral heeft gesproken over de effecten van de coronamaatregelen voor de conservatoren. De vergadering heeft geprobeerd de beherende instellingen met inachtneming van de landelijke, per branche afgesproken regels te bewegen de collecties optimaal toegankelijk te laten zijn voor de conservatoren van het Genootschap.

In het verslagjaar heeft de commissie diverse adviezen voor het bestuur opgesteld met betrekking tot schenkingen en aankopen. In de verslagen van de diverse conservatoren en in de bijlage worden deze respectievelijk opgesomd en nader toegelicht. De weg van een aanwinst van moment van aanmelding bij de commissie tot de definitieve plek in een depot van een van de beherende instellingen gaat over verschillende schijven. Om ontsporingen te voorkomen hanteert de commissie een schema dat in het verslagjaar verder uitgewerkt en uiteraard bijgehouden is. Met dit instrument is in een oogopslag zichtbaar in hoeverre een bepaalde aanwinst administratief, fysiek en digitaal ter plaatse is aangekomen.

Het streven van de commissie om van alle collectieonderdelen door de conservatoren een acquisitieprofiel te laten opstellen heeft dit jaar geen vervolg gekregen. De commissie heeft het voornemen dit in 2021 opnieuw ter hand te nemen.

Vertegenwoordiging

Zoals gebruikelijk heeft een lid van de commissie in 2020 deelgenomen aan de bestuursvergaderingen van het Genootschap om zaken aangaande de collecties en conservatoren, alsmede adviezen over aanwinsten toe te lichten. Het was gewoonte hier om de beurt aan deel te nemen, doch omwille van de uitzonderlijke condities, persoonlijke omstandigheden en het samenvallen van een aantal lidmaatschappen van commissies heeft Katie Heyning het merendeel van deze vergaderingen bezocht. Namens de commissie had Arnold Wiggers zitting in de Commissie tot redactie van Archief Jaarverslagen.

Bijzonder verheugd waren de conservatoren (en daarmee de commissie) over de uitnodiging tot het bijwonen van de première van de documentaire *Tijdgravers* van Fifi Visser en het voor hen georganiseerde programma op zondagmiddag 29 maart in de Middelburgse Kloveniersdoelen. Midden in de eerste lockdown kon van doorgang geen sprake zijn. Met veel plezier hebben de commissieleden vervolgens in een aangepaste opstelling de film op 1 juni alsnog in première zien gaan.

Collectie Online

Drs. C.E. Heyning bericht als volgt:

In 2020 werden ruim 850 nieuwe records ingevoerd in de Collectie Online. Aan het eind van het jaar waren in totaal ruim 2400 boeken, handschriften en objecten uit de verschillende verzamelingen van het Genootschap ingevoerd. Dankzij de medewerking van steeds meer conservatoren maakte ook het invoeren van de natuurhistorische collectie goede vorderingen. Het ontbreken van goede foto's zorgde hier voor vertraging evenals de sterk verminderde toegang tot de depots door de coronamaatregelen. De redactie van de Collectie Online bestond evenals in 2019 uit Judith Adriaanse, José de Bree, Marianne Gossijé en Katie Heyning.

Veel tijd werd besteed aan systematisch onderzoek in de oude catalogi, notulen, rekeningen en jaarverslagen van het Genootschap, opdat koppelingen met schenkers tot stand konden worden gebracht. Gedurende dit onderzoek bleken ook de handschriftencollectie en ingekomen stukken veel informatie over aanwinsten en schenkingen te bevatten. Dit onderzoek, dat inmiddels tot het jaar

Vanaf mei 2020 was er in de maandelijkse nieuwsbrieven van het Genootschap een nieuwe rubriek waarin aandacht werd besteed aan een object uit de collectie online (<https://kzgwonline.nl/>). Achtereenvolgens: de Nieuwe paskaart van Oostende tot Schouwen uit 1774 (ZI-I-185), Zwarte ratten eind 19e eeuw (NHG98-204), een rouwbord van de familie De Moor (G1723), de in 1783 bij Domburg gestrande zwangere orka (G19-004), de Leicesterreaal uit 1586 (GM4165), de 19e-eeuwse vélôcîpède van Carolus Augustinus Aldeweireldt (G2911), een stoeltje met zoutomkorsting uit de eerste helft van de 19e eeuw (G2521) en de reizsonnewijzer van Paulus Reinman omstreeks 1600 (G1799). De nummers geven de vindplaats aan in de collectie.

1910 gevorderd is, resulteerde in een viertal excel-bestanden die tezamen gegevens over 10.250 schenkingen bevatten.

Dankzij dit onderzoek konden in 2020 ruim 400 nieuwe personen een eigen 'kaart' krijgen. In totaal zijn nu ruim 900 personen ingevoerd die allen ofwel schenkingen aan het Genootschap gedaan hebben ofwel voorlezingen in de vergaderingen hebben gehouden. Ook met het koppelen van personen aan door hen gepubliceerde artikelen in de *Verhandelingen*, de *Nieuwe Verhandelingen*, de *Nieuwe Werken* en *Archief* werd dit jaar begonnen. Zo is in een oogopslag te vinden welke geschenken iemand het Genootschap aanbood, welke voorlezingen en verhandelingen door hen werden gehouden en wat daarvan gepubliceerd werd. Daarnaast zijn steeds hun persoonsgegevens ingevoerd, koppelingen naar publicaties van het Genootschap gemaakt en waar relevant links naar andere websites aangebracht.

Ook werden in dit jaar voorbereidingen getroffen voor het maken van dossiers, video's en podcasts die aan daarvoor in aanmerking komende records gekoppeld kunnen worden.

Drs. F. van der Doe bericht als volgt:

De nodige tijd is voorts besteed aan het inhoudelijk en financieel eindverslag van het project Collectie Online dat eind 2020 kon worden afgerond en aangeboden aan subsidiegever Dioraphte. De totale uitgaven zijn binnen het budget gebleven. De in 2017 toegezegde subsidie was € 71.400, terwijl de gerealiseerde kosten € 59.402,50 bedroegen. Een speciaal woord van dank geldt de bruikleennemende instellingen, het Middelburgse IT-bedrijf Zet Twee en de conservatoren van het Genootschap. Aparte vermelding verdient de inzet van Katie Heyning, Hans Joziasse en Judith Adriaanse. De als pilot bedoelde eerste fase, waarin een mal ontstaat voor het digitaal presenteren en doorzoeken van de rijke, gevarieerde en deels nog onbekende collectie van het Zeeuws Genootschap heeft dankzij Dioraphte een flinke stap gemaakt naar een breder en uitgebreider doorzoeken daarvan.

Jaarverslagen van de Conservatoren over 2020

Archeologische Voorwerpen

De conservator A. Feldbrugge bericht als volgt:

Staat van de collectie

Veel artefacten in deze collectie zijn in goede staat. De klimatisering van de depots is bij Erfgoed Zeeland zeer goed en bij het Zeeuws Museum goed. Vooral voor de metalen voorwerpen is dit van groot belang. Wel maak ik me wat die metaalcategorie betreft zorgen over het onderhoud. Dergelijke voorwerpen dienen met zekere regelmaat gecontroleerd te worden en eventueel opnieuw geconserveerd te worden door een specialist. In het Zeeuws Museum gebeurt dat zeer zorgvuldig zodra een object naar een tentoonstelling gaat. De keerzijde daarvan is, dat als een object nooit geëxposeerd wordt, er geen controle door een restauratiespecialist plaatsvindt. Begrijpelijk, want conservering is kostbaar. Maar dit kan gevaarlijk zijn voor sommige artefacten.

Wat betreft de objecten die in het Zeeuws Archeologisch Depot (ZAD) liggen is de Provincie in discussie met de stichting Erfgoed Zeeland over de financiering van conservering. Op dit moment is het nog steeds niet helder wanneer en hoeveel objecten per jaar aan de beurt kunnen komen. Met name veel van de metalen artefacten uit de collectie J.A. Hubregtse zijn heel kwetsbaar. Ze zijn gevonden in de duinen van Schouwen, in het zand. Ze zijn daarom veel sterker gecorrodeerd dan bijvoorbeeld de vondsten uit de kleibanken van Walichrum, doordat die laatste lang van zuurstof afgesloten zijn gebleven. Ook de papieren nalatenschap van Hubregtse vraagt nog heel veel creatief denkwerk en moet nog verder ontsloten worden.

Aanvulling jaarverslag 2019

In 2019 schonk Sarina Hendrikse een groot aantal voorwerpen aan het Genootschap. Ze waren op Walcheren en omgeving verzameld door haar overleden echtgenoot Leen Petiet uit Middelburg. Door de veiligheidsmaatregelen voor de corona-epidemie was het depot afgelopen anderhalf jaar meestal gesloten voor de conservator en kon deze schenking niet direct naar voldoening verwerkt worden; de vermelding in het jaarverslag over 2019 is dan ook zeer summier. Hierbij maken we dat goed met een uitgebreidere versie.

Gouden liefdesring, 15de of 16de eeuw.

Vingerringen

- 1 vingerring met robijn in vierpas (quatrefoil) gevat, 15de of 16de eeuw, gevonden op het terrein van voormalig kasteel Zandenburg, bij Veere. Deze ring was oorspronkelijk ook kruislings ingelegd met zwart en wit email, maar dat is er helaas uitgevallen bij het rechtbuigen; oorspronkelijk liefdesring; goud, robijn; ZAD 0032-126.
- 1 vingerring, 15de eeuw, effen, half rond profiel, aan de binnenkant gegraveerd met een hart en drie druppels, liefdesring; gevonden op het voormalig kerkhof van Schellach, gemeente Veere; goud; ZAD 0032-127.
- 1 vingerring, dunne ring, uitlopend in vierkante zetting, ingelegd met doorzichtige steen, 16de of 17de eeuw, gevonden in stortgrond achter de watertoren in Vlissingen, afkomstig van de Stenen Beer; goud, nog onbekende edelsteen-soort; ZAD 0032-129.

- 1 kinderringetje (?), opengewerkt filigrainwerk tussen twee smalle bandjes, 17de eeuw; goud; ZAD 0032-128.
- 1 ring: vingerring (?): getordeerde draad, zilvermerkje aan binnenzijde; zilver; ZAD 0032-186

Mesheften

- 1 'fruitmes'heft, ovaal gat voor lemmet, gegoten, floraal decor, vrouw met trommel of foekepot, één hand op de rug, rest van lemmet; messing, ijzer; ZAD 0032-130.
- 1 mesheft, paardenhoefje aan uiteinde, floraal decor; messing; 17de eeuw of ouder; ZAD 0032-131.
- 1 mesheft in de vorm van een man, houdt een hart in de linkerhand voor de borst en heeft de rechterhand op de rug, ovaal gat voor lemmet; messing; ZAD 0032-132.
- 1 mesheft, taps uitlopend, twee platten op vlakke kern, ruitvormig- en gestileerde banderollen-decor, afgebroken eindknop?; messing, ijzer; ZAD 0032-133.
- 1 mesheft, taps uitlopend, gedecoreerd met boomtakken, vruchten, bloemen en aan iedere kant een vogel, bekroning: vegetatief decor, ovaal gat voor lemmet; messing; ZAD 0032-134.
- 1 mesheft, fragment: zeshoekige huls, twee bijbelse voorstellingen over drie vlakken: Christus aan het kruis geflankeerd door Maria Magdalena en Maria, en de boom van goed en kwaad met slang, geflankeerd door Adam en Eva; messing; ZAD 0032-135.
- 1 mes, z.g. huwelijksgeft, met aan één kant een vrouw en aan de andere kant een man, mogelijk verzilverd geweest; tin of lood-tinlegering; ZAD 0032-136.

- 1 mesheft: bekroning in reliëf: Maria, banderol; 16de eeuw; messing; ZAD 0032-167.
- 1 mesheft: bekroond door een mannenhoofd met muts, greep in acht vlakken; been; ZAD 00035-53.
- 1 mesheft, overdwars ingelegde lijntjes; been, parelmoer; ZAD 00035-54.
- 1 mesheft, taps uitlopend, bekroond door een zittende mansfiguur, inscriptie op lange smalle zijde: Jan Cornelis; floraal decor op brede zijden, manchetje; hout, koperlegering; ZAD 00035-55.
- 1 mesheftbekroning, één vlakke zijde: Maria met banderol, 16de eeuw; ZAD 0032-167.

Gespen

- 4 gespen, 17de eeuw; messing; ZAD 0032-162 t/m 165.
- 1 schoengesp: twee symmetrisch vervlochten ranken, daartussen aan iedere zijde centraal een bloemetje geplaatst, middenstijl ontbreekt; 18de of 19de eeuw; mogelijk tin; ZAD 0032-160.
- 1 schoengesp: ovaal met middenstijl, gevlochten bladranken, aan achterzijde zilvermerkje 'V', (d.i. 1855) gevonden bij Nieuw- en St. Joosland; zilver; ZAD 0032-184.

Negentiende-eeuwse zilveren gesp.

Riem-accessoires

- 1 riemtong, half rond uiteinde, banderoldecor; messing; ZAD 0032-166.
- 1 voorwerp met een nog onbekende functie: holle, ovale koker, eindigend in een hol dwarskokertje, bladerdecor in reliëf, inscriptie met jaartal 1578 op een zijde, andere zijde eenvoudiger bewerkt; messing; ZAD 0032-168.
- 1 gevlochten bandje van koperdraad, met aan ieder uiteinde een haakje waarvan er een bevestigd is aan een riemverdeler: een driepas waarvan een oogje doorgebroken is; ZAD 0032-157.

- 1 kettinkje met aan één einde een T-vormig, gebobbeld stangetje/wurveltje om door een knoopsgat o.i.d. te steken; ZAD 0032-158.
- 1 gordelhaak: twee dwarsstukjes als decor opgeklonken, bladerdecor in reliëf op bovenzijde, aangebogen oog met ring eraan; ZAD 0032-159.
- 1 riemkoppeling: twee stripjes, ieder met het decor van een mannenkopje, omgeslagen om een ringetje met koordmotief, aan de vier uiteindes zitten klinkgaatjes: kan een riempje tussen; ZAD 0032-173.
- 1 riemverdeler met vier ogen & haakje met bevestigings oogje, 16de of 17de eeuw; messing; ZAD 0032-174.
- 1 riemverdeler: drie ogen & haakje met touwdecor, een bevestigings oogje voor een smal lint of riempje, 16de of 17de eeuw; messing; ZAD 0032-176.
- 1 riemverdeler met drie ogen & haakje zonder bevestigings oogje, 16de of 17de eeuw; messing; ZAD 0032-175.
- 1 kledingaccessoire: drie uitwaaiierende blaadjes met ieder een (klink)gaatje aan een open vierkantje; zilver; ZAD 0032-181.

Mantelspelden

- 1 mantelspeld, opschrift: MARIA; messing; 16de eeuw; ZAD 0032-170.
- 1 mantelspeld, symmetrisch bladmotief en een oogje; messing; 16de eeuw; ZAD 0032-171.
- 1 mantelspeld, eenvoudig bloemmotief; messing; ZAD 0032-172.

Zegelstempels (ondergebracht in het Zeeuws Archief in de Verzameling Zegels, Zegelstempels en Zegelafdrukken Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen 13e-20e eeuw)

- 1 zegelstempel, met in het centrum een schild met tien appels en een sterretje, randschrift: S(igillum) Willem Martinson; gevonden op het kerkhof van Westkapelle; messing; de appels op het wapen duiden op een connectie met Zuid-Beveland (door huwelijk?); eind 15de of 16de eeuw; ZA, Aanwinst 2020.34.
- 1 zegelstempel, in het centrum het portret van een priester, randschrift Sigillu(m) Gotdwin pape; gevonden aan de Kousteensedijk, Middelburg; messing; 15e of 16e eeuw; ZA, Aanwinst 2020.34.

Met beide stempels is in gips een afdruk gemaakt. De afdrukken zijn ook geschonken.

Diverse functies

- Een grote hoeveelheid kralen, 16de, 17de en 18de eeuw, diverse motieven en vormen; gevonden o.a. achter de Pijpstraat/Spuistraat, Middelburg; de oudste gestreepte kralen zijn kralen voor de handel op Afrika, de latere waarschijnlijk ook; ZAD 784-04 t/m 12.

- 1 klein pelgrimsinsigne, in de vorm van een Sint Jacobsschelpje, 16de eeuw, gevonden aan het Groenewoud, Vlissingen; zilver; ZAD 0032-185.
- 1 pendant/hangertje, in de vorm van een eikeltje met een oogje, platgedrukt; mogelijk zilver; ZAD 0032-179.
- 1 klein hangertje, ‘akertje’, met dennenappeldecor; zilver; ZAD 0032-182.
- 1 vingerhoed, gesloten type; koperlegering; ZAD 0032-180.
- 20 knoopjes, al dan niet met decor of oogje; zilver, brons, messing, lood-tinlegering; 15de t/m 19de eeuw; ZAD 0032-130 t/m 167, 0032-182.
- 2 knoopjes, stervormig decor, resten van oogjes; glas, ijzer; ZAD 784-04.
- 4 centen en een halve cent, door Co Snoep aan elkaar versmolten gevonden in een eveneens gesmolten collectebus in de ruïne van de Nieuwe Kerk in Middelburg na het bombardement en de daar op volgende brand in mei 1940; koperlegering; ZAD 0032-177.
- 1 klein beeldje van Eva: naakte vrouw die naar de appel in haar vooruitgestoken rechterhand kijkt en de linkerhand voor haar vrouwelijkheid houdt; een voetje ontbreekt; koperlegering; ZAD 0032-169.
- 1 benen mosterdlepel, op achterzijde een imitatie-aanzet als van een metalen steel; been; ZAD 00035-52.
- 1 rijgnaald, zilver, 18de of 19de eeuw; ZM, G19-008.

Nadere studie

Al de bovengenoemde objecten zijn nog onderwerp van nadere studie en zullen te zijner tijd op Collectie Online te zien zijn. Nogmaals veel dank aan Sarina Hendrikse voor de schenking en aanvullende informatie.

Aanwinsten

Aangeboden en geaccepteerd:

- De eerste directeur van de SCEZ (nu Stichting Erfgoed Zeeland), Wim de Meurichy, schonk een kleine grape met één oor.

Aangeboden en door de conservator waardevol bevonden:

- Stenen artefactjes gevonden op de Kaloot door collega Freddy van Nieulande, conservator van de schelpencollectie. Freddy heeft zich jarenlang ingezet om de Kaloot als strand te behouden, i.p.v. er een containerhaven aan te laten leggen. Het nu nog kleine strand is beroemd om zijn rijkdom aan fossiele schelpen en vuurstenen werktuigjes.
- Een pijpaarden beeldje van een Jezuskindje met twee wereldbollen in zijn handjes. Dit beeldje werd in 2002 door Peter de Dreu op de Kaloot gevonden en kwam via Freddy naar het KZGW. Volgens de Duitse kenner Gerald Volker Grimm is het een vrij oude en daarmee zeldzame afbeelding. Hij dateert het op A.D. 1420-1450.
- Een middeleeuwse, versierde benen koker.
Van deze koker hadden wij tot vorig jaar enkel een loden afgietsel. Waar het origineel was gebleven, wist niemand. Totdat het opdook in Westkapelle in

de nalatenschap van dhr. Minderhout. Minderhout was grondwerker en vond de koker in een berg grof grind in Vlissingen. Op de koker staan een achteromkijkende hond met heel lange tong, een beer en een vogeltje. Ook zitten er diverse gaatjes in de koker die doen vermoeden dat het een bekroning van een stok of staf is geweest.

- Diverse documenten en een fotorolletje van de collectie Hubregtse.

Jan Schot, kleinzoon van J. de Nooyer, had nog diverse originele documenten: vondstlijsten, een schriftje met aantekeningen en foto's uit diens nalatenschap. Dr. Frans Beekman, gepromoveerd op de bodemgenese van de Kop van Schouwen, kende dit archiefje; hij inventariseerde het eens. 'Meester' de Nooyer, collega van Hubregtse en verzorger van diens archeologische nalatenschap toen Hubregtse stierf, heeft dit materiaal waarschijnlijk achtergehouden, in de goede hoop hiermee zijn werk te kunnen voortzetten. Zo liet hij lantaarnplaatjes van de glasnegatieven maken en gaf daar minstens één keer een lezing mee. De glaspositieven en de lijst met dan te tonen plaatjes waren er ook nog. Frans Beekman maakte voor ons beiden op 21 februari een afspraak met Jan Schot in Zierikzee, waar we hartelijk werden ontvangen. Aan het eind van het gesprek zei Jan me, dat hij de foto's en de lantaarnplaatjes graag terug wilde maar dat ik de documenten en de filmrolletjes mocht houden voor het KZGW. Er zitten een paar belangrijke stukken tussen die weer wat helderheid in de warrige collectie van Hubregtse kunnen scheppen.

Werken aan de collectie

Tot en met de maand maart heb ik nog één maandag in de maand kunnen werken in het Zeeuws Museum en drie dagen in het gebouw van Erfgoed Zeeland waar het Zeeuws Archeologisch Depot gevestigd is.

Daarna heb ik in het Zeeuws Museumdepot mijn driewekelijkse toerbeurt opgegeven omdat ik nog steeds één dag in de week terecht kon in Zeeuws Archeologische Depot in Erfgoed Zeeland. Die faciliteit eindigde eind november echter met de lockdown toen door de veiligheidsmaatregelen vrijwilligers niet meer in het gebouw van Erfgoed Zeeland mochten komen. Gelukkig kon ik thuis nog veel uitwerken.

In de werkruimte van Erfgoed Zeeland heb ik van maart t/m eind november vooral aan de collectie Hubregtse gewerkt, bijgestaan door Conny Dekker, AWN-lid met een uitgebreide ervaring in determinering van aardewerk in Amsterdam en omgeving. Toch is het middeleeuwse aardewerk in de Zeeuwse Delta vaak weer anders van vorm en herkomst. Samen determineren werkt prettig, vanwege

het klankbord dat je zo hebt; twee zien meer dan een. Dit aardewerk is zowel uit Romeinse tijd als de middeleeuwen.

De werkzaamheden in de depots bestaan nog steeds uit het nader inventariseren en specificeren van de collectie:

- kijken wat er ligt en welke contextgegevens daarvoor toch nog ‘ergens’ zijn. N.B. het is een antiquarische verzameling. Vaak zijn er geen exacte herkomstgegevens bewaard gebleven.
- verifiëren m.b.v. oude lijsten wat er zou móeten zijn en of dat overeenkomt met mijn eerste waarneming. Zo niet, uitzoeken waar dat nu is.
- verzamelen van relevante literatuur – meest via het internet – en die toevoegen aan de records.

Activiteiten

- Op 2 februari gaf ik, uitgenodigd door het MuZEEum in Vlissingen, een lezing met aansluitend een workshop voor de Jeugd Universiteit. Kinderen in de leeftijd van 8-12 waren uitgenodigd. De helft van de deelnemertjes was echter jonger. Veel van hen waren toch vrij pienter en konden het verhaal wel volgen, maar het ‘zelf-doen’, het sorteren van aardewerk op verschillende manieren, vonden ze het leukste.
- Museum De Schotse huizen in Veere hield een tentoonstelling met werk van de schilder van stillevens Piet Rijken. Hij schilderde o.a. de gevonden voorwerpen van de grote restauratie van deze huizen in 1994 en deze objecten werden nu ook tentoongesteld. Het museum organiseerde er zoals gewoonlijk kinderactiviteiten bij. In dat kader werd ik 5 februari gevraagd om bij de diverse vitrines uitleg te geven over wat er allemaal lag en waar het voor was. Mies van den Hemel maakte er vragen bij, die de kinderen na bestudering van de schilderijen konden beantwoorden.
- Op 16 februari verzorgde ik de Alma-lezing in het museum De Schotse Huizen: Verhalen uit de Zeeuwse bodem – soms gaat het goed, soms gaat het ... anders, over diverse aardige vondsten met bijzondere verhalen.
- Op 19 februari kwam een groep UCR-studenten o.l.v. Helle Hochscheid naar de expositie in Terra Maris voor een rondleiding. Terug in Middelburg kregen ze in de werkruimte van Erfgoed Zeeland een korte *hands-on* sessie om te ervaren hoe zo’n collectie geïnventariseerd en opgeborgen wordt.

- Door de beperkingen van de corona-epidemie is het plan van twee van deze studenten om voor de tentoonstelling begeleidende (interactieve) lesbrieven voor kinderen te maken uiteindelijk helaas in het water gevallen.
- Een Middelburgse tuinclub kreeg op hun verzoek op 20 februari een uiteenzetting en rondleiding door de expositie in Terra Maris. De verwachting was dat de leden daarvan vooral de tuin van Terra Maris wilden zien, maar niets was minder waar: de tentoonstelling werd zeer interessant gevonden.
- Op 9 en 10 juni assisteerde ik samen met Conny Dekker en Dicky de Koning, beiden van de AWN, bij het wassen en sorteren van aardewerk bij een opgraving in Aardenburg.
- Op 7 en 8 september assisteerde ik samen met Conny Dekker en nog enkele andere vrijwilligers bij het schoonborstelen van de fundamenteën van Tolsende, in het verdronken land van Zuid-Beveland. Dit op verzoek van de archeologen Marijn van der Glind en Hans Jongepier. Als de fundamenteën schoon waren, konden zij ze fotograferen en inmeten.
- Omroep Zeeland nam in Terra Maris op 16 oktober een item op over de tentoonstelling Vikingen op Walcheren. Daarvoor werd tevens emeritus-hoogleraar geschiedenis Peter Henderikx uitgenodigd om de geschiedkundige feiten te benadrukken.
- Op verzoek van het MuZEEum te Vlissingen inventariseerde ik in september en oktober de grote Vlissingse collectie majolica en faience wandtegels. Deze collectie lag op de zolder van het voormalig Vlissings Archief aan de Hellebaardierstraat. Dat pand werd verkocht en de collectie moest verhuizen naar een andere depot. Deze collectie, afkomstig uit oude panden in Vlissingen is bekend om haar tableaux. Niet alleen zijn er complete voorstellingen bij, maar ook de partijen losse tegels zijn veelal terug te leiden tot de schoorsteenstukken die ze ooit waren.

Helaas overleed op 5 augustus Dicky de Koning. Dicky was jarenlang de spil van de AWN – vereniging voor de vrijwilligers in de archeologie in Zeeland. Hoewel ze vrijwel onvervangbaar is wegens haar grote kennis, is er na enige tijd een vernieuwd bestuur aangetreden waarin ik tot veldwerkcoördinator ben benoemd en totdat we een secretaris hebben gevonden secretaris ad interim. Er zit veel werk aan, maar ik zie het ook als kans om onze collectie onder de aandacht van een groter aantal archeologieliefhebbers te brengen en de kennis die er in besloten ligt te delen.

Gebruik van de collectie

Wegens succes en om financiële redenen besloot museum Terra Maris in overleg met ons om onze jubileumtentoonstelling Vikingen op Walcheren? – vondsten, verhalen, feiten en fabels tot maart 2022 te verlengen. Het RMO in Leiden wilde twee objecten toch graag terug: het kwetsbare houten ABC-plankje en de bronzen heupketting. De lepelboor mocht nog een jaar blijven.

Uit het Noordelijk Archeologische Depot in Nuis kregen we enkele artefacten van het strand van Walichrum in bruikleen, ooit gevonden en gedoneerd aan het Fries Genootschap door de familie Van Sminia. Hieronder bevonden zich vier vermoedelijke amuletjes, twee in de vorm van Tor- of Wodanhamertjes en twee lanspuntjes, die waarschijnlijk zéér vroegmiddeleeuws zijn. De Brusselse archeoloog Pieterjan Dekkers, op dat moment werkzaam in Denemarken, wijdde net een studie aan dit soort voorchristelijke amuletjes en wil deze objectjes daar graag in meenemen.

Voor genoemde artefacten uit Nuis behoren weliswaar niet tot de collectie van het KZGW, maar vertellen wel samen met ‘onze’ voorwerpen het verhaal van Walichrum. Eigenlijk is het jammer dat ze ooit Zeeland hebben verlaten.

De Middelburger Patrick de Jongh leent ons een door hem gevonden kruisfibula. Samen met nog enkele kruisjes werd een hoofdstukje amuletten aan de tentoonstelling toegevoegd: christelijk en voorchristelijk.

Door de strenge veiligheidsmaatregelen was het museum veel gesloten vanwege de coronapandemie. In december heeft Terra Maris daarom nogmaals een verlenging aangevraagd, nu tot en met eind maart 2022. Elk nadeel heeft zijn voordeel: zo kan ik nog een paar wetenschappers blij maken met onderzoek; zie hieronder.

Een aantal van de artefacten door de familie Van Sminia in 1890 op het strand Domburg-Oostkapelle gevonden en geschonken aan het Fries Genootschap. Het Torhamertje en het lanspuntje zijn nu in de tentoonstelling in Terra Maris te zien. Met dank aan het Noordelijk Archeologisch Depot in Nuis.

Onderzoek in de collectie

Eind november is met Mette Langbroek, promovenda aan de Universiteit van Leiden, een afspraak gemaakt om de vroegmiddeleeuwse kralen in onze collectie te komen bestuderen. Mette is bezig met onderzoek op de kralen van Dorestad. Ze wilde graag komen kijken, maar een afspraak in december ging door de acute lockdown niet door. We hopen op een afspraak in het nieuwe jaar.

Publicaties

Van mijn hand verscheen in *Archeologie in Nederland*, jaargang 4, september 2020, afl. 3 het artikel Walichrum, een vroegmiddeleeuwse handelsnederzetting op Walcheren.

In toenemende mate worden wetenschappelijke artikelen tegenwoordig op het net geplaatst. Zo heb ik de afgelopen jaren een kleine 70 artikelen en boeken gedownload waarin onderdelen van onze archeologische collectie besproken staan. Het is mijn bedoeling deze titels te koppelen aan de betreffende artefacten in de digitale lijsten.

Boeken en ruilverkeer

Boeken

De conservator P.J. Aarssen bericht als volgt:

Was het jaar 2019 al rustig voor de collectie boeken, 2020 was dat helemaal. Door de coronamaatregelen was ZB| Planbureau en Bibliotheek van Zeeland (voorheen Zeeuwse Bibliotheek) bijna het hele jaar niet toegankelijk. Anderzijds gaf dat wel meer tijd om vanuit huis aan de collectie te werken. Naspeuringen in de notulen van de bestuursvergaderingen brachten veel gegevens over schenkingen en aankopen aan het licht. Beetje bij beetje komt zo het ontstaan en de opbouw van de bibliotheek aan het licht. Het valt op hoe genereus sommige leden waren door kostbare schenkingen. Daarbij speelde mee dat het gebruik was dat leden en zeker directeuren bij leven of bij overlijden een schenking aan het Genootschap deden. Op welke manier soms na te gaan is of deze boeken nog in de collectie aanwezig zijn, wordt hieronder uiteengezet.

Aanwinsten

Van de kerkenraad van de Sint Jacobskerk in Vlissingen werd een tweetal boeken in de verzameling opgenomen:

- A.L.E. Verheyden, *Het Brugsche Martyrologium*. (Brussel, 1944).
Een overzicht van personen die in Brugge in de zestiende eeuw als martelaar om hun geloofsovertuiging zijn omgekomen, onder wie ook een aantal Zeeuwen.
- *Resolutie van d'Edelmogende Heeren Staten van Zeelandt over de geschillige ende swevende nieuwicheden tot vrede der kercken. Genomen in haar vergaderinge op den 22. Junij 1675*. Leyden, Pieter vander Meersche, 1675.
Waarschuwing van de Staten van Zeeland bedoeld als een verklaring van hun standpunt in de strijd tussen de liberale Coccejanen en de orthodoxe Voetianen.

Onderzoek naar de eigendom

In 1769 werd begonnen met het verzamelen van boeken en handschriften. Aanwinsten waren veelal schenkingen en een incidentele aankoop. De collectie werd in 1898 in bruikleen overgedragen aan de Provinciale Bibliotheek van Zeeland (Nu: ZB| Planbureau en Bibliotheek van Zeeland, verder de ZB). Bij de brand in 1940 zijn veel werken, ca. 160.000, zowel van de Provinciale Bibliotheek als van het Genootschap verloren gegaan. Het restant, nog een aanzienlijke collectie van 20 duizend, is grotendeels beschadigd door het bluswater na droging in de Provinciale Bibliotheek teruggeplaatst. Uit elkaar geraakte delen werden provisorisch gebonden of in kartonnen portefeuilles opgeborgen. Ook de catalogus ging verloren. Sindsdien is een aantal boeken gerestaureerd maar een groot aantal zit nog in de kartonnen omslagen.

Omdat in veel gevallen de band en schutbladen ontbreken en daardoor vaak stempels en/of aantekeningen ontbreken, is niet altijd vast te stellen wie de eige-

naar is. Daarbij komt nog dat in het verleden nogal wat boeken heen en weer gegaan zijn tussen Provinciale Bibliotheek, Zeeuws Museum en Zeeuws Archief. Een groot aantal oude medische werken schijnt overgedragen te zijn aan de Vereniging van Genees- en Heelkundigen in Zeeland maar later als bruikleen van die instelling weer in de Provinciale Bibliotheek terechtgekomen, met stempel van de VGHZ. (Mededeling van conservator Wim Dirksen). Vooral onder de laatstgenoemde zijn nogal wat exemplaren waarvan er maar één aanwezig is maar die wel als schenking genoemd worden in de notulen van het Genootschap.

Een grondig onderzoek naar de eigendom is eigenlijk nooit gebeurd. Het lijkt zinnig om daar meer aandacht aan te besteden. Het zou jammer zijn om belangrijke of interessante boeken niet in het project Collectie Online te kunnen opnemen omdat niet duidelijk is wie de eigenaar is. Het gaat dan in de eerste plaats vooral om boeken die vóór 1940 in de collectie opgenomen zijn.

Bronnen voor het bepalen van eigendom

Voor het bepalen van de eigendom is een aantal bronnen aanwezig; in willekeurige volgorde:

- het archief van het Genootschap. Met name de notulen en de ingekomen stukken geven veel informatie over schenkingen en aankopen.
- de gedrukte catalogi van de collectie van het Genootschap (zowel boeken als pamfletten)
- de gedrukte catalogi van de Provinciale Bibliotheek
- de lijst Lafont (aanwinsten 1769-1869)
- opgave collectie Van Eck (nog niet teruggevonden in het archief)
- stamboekregister Provinciale Bibliotheek
- ‘Groene mappen’ een aantal jaren geleden samengesteld aan de hand van de gedrukte catalogi en het toenmalige onvolledig ingevoerde VUBIS-bestand.

Al enige tijd ben ik als conservator Boeken bezig om te proberen de collectie volledig in kaart te brengen. De pamfletten zijn nu stuk voor stuk (met uitzondering van de plano's) bekeken en vergeleken met de gedrukte pamflettencatalogus. Soms waren daar met de hand signaturen bijgeschreven die ook terug te vinden waren op de pamfletten zelf. Een enkele keer duidde een aantekening op het pamflet op een schenking aan het Genootschap. Op deze manier zijn in overleg met de conservator van de bibliotheek meer dan zestig pamfletten ‘thuisgebracht’ en is in de VUBIS-catalogus de eigendom van het Genootschap vermeld. De collectie pamfletten omvat nu 276 nummers. Voor een klein aantal dubbele exempla-

ren – dit wil zeggen één exemplaar (van de ZB of Genootschap) opgenomen in de catalogus, het tweede of derde exemplaar (van het Genootschap) onbeschreven – moet nog een oplossing worden gezocht. In elk geval zouden de Genootschaps-exemplaren bewaard dienen te worden en niet afgestoten.

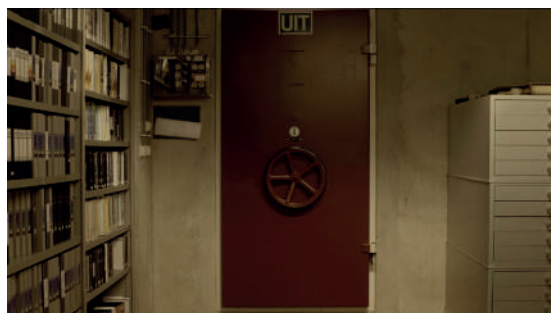
Voor de boeken is de afgelopen twee jaar als proef een begin gemaakt met de als drukwerk vermelde items in de Lijst Lafont en de ‘Groene mappen’ te traceren. Na het digitaliseren van het archief kon ook daarin gemakkelijker naar aankopen of schenkingen worden gezocht. Daaruit bleek dat een aantal werken die zonder twijfel van het Genootschap zijn – gestempeld, aantekeningen of opdracht op schutblad – niet als zodanig in de VUBIS-catalogus waren vermeld. Dit kon eenvoudig in overleg met de conservator van de ZB voor een tiental boeken worden rechtgezet. Voor boeken uit het legaat Van Eck kan met grote zekerheid worden beslist aan de hand van het ex libris. Voor andere die ooit in het bezit waren van het Genootschap is het niet duidelijk wie de eigenaar is van het exemplaar dat nu in de ZB aanwezig is. Dit probleem zal nooit volledig opgelost kunnen worden.

Als het Genootschap volgens de catalogus van 1883 een exemplaar van een bepaald boek bezat en de ZB volgens de catalogus van 1876 niet, maar in de catalogus van 1907 (dat is nadat de collectie van het Genootschap in 1898 in bruikleen is gegeven) wel een exemplaar vermeld staat, zou kunnen worden aangenomen dat het mogelijk een Genootschapsexemplaar betreft. In alle andere gevallen zal minutieus onderzoek van het boek misschien maar in een heel enkel geval een oplossing bieden.

Ruilverkeer

Drs. A. Wiggers bericht t.a.v. het ruilverkeer als volgt:

Het is een oude traditie tussen wetenschappelijke organisaties om hun kennis te delen. Een vorm hiervan is het ruilabonnement. Over en weer sturen instellingen

De kluisdeur in ZB Bibliotheek van Zeeland, waarachter een deel van de collectie zich bevindt, bleef gedurende de lockdown gesloten.

elkaar hun publicaties toe. Behalve dat dit financieel voordelig kan zijn, is het ook een garantie dat de publicaties een ruime verspreiding krijgen. Sinds 1999 heeft Truus Trimpe Burger-Mekking hier hard aan getrokken, door de wat ingeslapen betrekkingen op te schudden en naar potentiële partners te zoeken. Bovendien nam ze de moeite om uit de ingekomen tijdschriften en boekwerken artikelen voor *Zeeland* te maken, zodat de leden ook op het spoor van deze soms zeer specialistische werken werden gezet. In 2020 heeft ze het stokje doorgegeven. In *Zeeland* 2020-3 heeft hoofdredacteur Gerard Heerebout haar met alle lof uitgezwaaid.

Het Genootschap stuurt naar alle partners in principe een exemplaar van al zijn uitgaven. De partners doen dit op hun beurt ook. Deze worden voorzien van een eigendomskenmerk KZGW opgenomen in de collectie van ZB| Planbureau en Bibliotheek van Zeeland (voorheen Zeeuwse Bibliotheek). De publicaties zijn aan de Kousteensedijk in Middelburg in te zien, maar zijn vanwege de particuliere eigenaar -KZGW- in principe niet te lenen: stel dat er een ongeluk mee gebeurt, zeker als het om oudere uitgaven gaat.

Juist omdat het Ruilverkeer geen apart collectieonderdeel oplevert, heeft de Coördinatiecommissie het bestuur geadviseerd niet opnieuw formeel een aparte conservator te benoemen, maar de werkzaamheden te zien als onderdeel van de administratieve taken. Arnold Wiggers heeft deze taak op zich genomen.

Het aantal ruilabonnementen neemt door verschillende oorzaken langzaam maar zeker af. De kosten spelen nogal eens een rol. Het gaat dan niet om de pure productiekosten van tijdschriften of boeken, maar veeleer de portokosten of de kosten die gemoeid zijn met het in de kast en computersysteem krijgen van al dat moois. Dit geldt niet alleen voor buitenlandse instellingen, waar het Nederlands (met uitzondering van België) een (heel) vreemde taal is. Ook Nederlandse organisaties vinden dit een voldoende argument om het ruilabonnement te beëindigen. Zelfs het simpele gegeven van het moeten bijhouden van een administratie van ruilabonnementen is sommige instellingen te veel moeite geworden.

Spijtig is ook dat papieren versies van tijdschriften verdwenen zijn en nog verder verdwijnen zullen. Vaak is er dan ook geen behoefte meer aan papieren tijdschriften van anderen.

Organisaties zonder eigen (publieks)ruimte zitten ook niet altijd te wachten op publicaties van anderen, simpelweg omdat ze er geen plaats, noch gebruik voor hebben.

Het KZGW is net na het 250-jarig bestaan van plan nog eens goed te kijken naar de mogelijkheden van het hebben van ruilabonnementen. Uit de aard van de zaak is het zonder meer van belang dat de publicaties een ruime verspreiding krijgen, anders hadden we ons de moeite van het openbaar maken via druk kunnen besparen. Voor een genootschap aan de rand van Nederland zonder steun van een universiteit is dat zelfs in eigen land nog niet eens zo vanzelfsprekend om op alle relevante plaatsen met een exemplaar van de tijdschriften, jaarboeken en andere publicaties present te zijn.

Met welke organisaties heeft het KZGW een ruilabonnement en om welke publicaties gaat het? De jaartallen verwijzen naar de eerste aflevering van de publicatiereeks, die niet altijd in de collectie van het KZGW aanwezig is. De titels van reeksen of tijdschriften kunnen in de loop der tijd veranderd zijn.

Nederland

- Amstelodamum. Genootschap voor de kennis van Amsterdam. *Amstelodamum*. Vanaf 1914 en verschijnt 4x per jaar.
- AWN-Nederlandse Archeologievereniging (was tot eind 2020: Archeologische -Werkgemeenschap Nederland (A.W.N.)). *Archeologie in Nederland*. Vanaf 2017 en verschijnt 5x per jaar. *AWNB Magazine*. Vanaf 2017 en verschijnt 5x per jaar.
- Erfgoedvereniging Heemschut. *Tijdschrift Heemschut*. Vanaf 1918 en verschijnt 4x per jaar.
- Heemkundige Kring De Bevelanden. *De Spuije*. Vanaf 1978 en verschijnt 3x per jaar.
- Heemkundige Kring Sas van Gent. *Kroniek*. Vanaf 1990 en verschijnt 3x per jaar.
- Heemkundige Kring West-Zeeuws-Vlaanderen. *Jaarboek*. Vanaf 1974 en verschijnt jaarlijks. *Mededelingenblad*. Vanaf 1968 en verschijnt 4x per jaar.
- Historisch Genootschap Roterodamum. *Kroniek*. Vanaf 1974 en verschijnt 3x per jaar. *Essay Roterodamum*. Vanaf 2014 en verschijnt onregelmatig. *Rotterdams Jaarboekje*. Vanaf 1888 en verschijnt jaarlijks.
- Historische Vereniging Holland. *Holland*. Vanaf 1969 en verschijnt 4x per jaar.
- Koninklijke Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen. *Prijsvragen*. Vanaf 2010 (nieuwe reeks) en verschijnt jaarlijks. *Haarlemse Voordrachten*. Van-

af 1946 en verschijnt jaarlijks. *Jaarverslag*. Vanaf 2010 (nieuwe reeks) en verschijnt jaarlijks. [Incidentele publicaties]

- Koninklijk Oudheidkundig Genootschap. [Incidentele publicaties]
- Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap. *De Maasgouw*. Vanaf 1879 en verschijnt 4x per jaar. Jaarboek (Publications). Vanaf 1864 en verschijnt jaarlijks.
- Oudheidkundige Kring De Vier Ambachten. *Bulletin*. Vanaf 1982 en verschijnt 4x per jaar. Jaarboek. Vanaf 1929 en verschijnt jaarlijks.
- Stichting Menno van Coehoorn. *Saillant*. Vanaf 1999 en verschijnt 4x per jaar.

België

- Heemkundig Genootschap van het Meetjesland. *Jaarboek 'Appeltjes van het Meetjesland'*. Vanaf 1949 en verschijnt jaarlijks.
- Hertogelijke Heemkundige Kring Het Land van Beveren. *Het Land van Beveren*. Vanaf 1958 en verschijnt 4x per jaar.
- Koninklijke Geschied- en Oudheidkundige Kring van Kortrijk. *Handelingen*. Vanaf 1903 en verschijnt jaarlijks.
- Koninklijke Kring voor Oudheidkunde, Letteren en Kunst van Mechelen. *Handelingen*. Vanaf 1890 en verschijnt jaarlijks.
- Koninklijk Museum voor Schone Kunsten. *Jaarboek*. Vanaf 1921 en verschijnt jaarlijks.
- Koninklijke Oudheidkundige Kring van het Land van Waas. *Annalen*. Vanaf 1861 en verschijnt jaarlijks.
- Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent. *Handelingen van de Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*. Vanaf 1893 en verschijnt jaarlijks.

- Oudheidkundige Kring van het Land van Dendermonde. *Gedenkschriften*. Vanaf 1863 en verschijnt jaarlijks. *Chronyke*. Vanaf 1985 en verschijnt 6x per jaar.

Duitsland

- Bayerische Akademie der Wissenschaft. *Jahresberichte*. Vanaf 1808 en verschijnt jaarlijks. *Abhandlungen*. Vanaf 1763 en verschijnt onregelmatig. *Rundgespräche*. Vanaf 1990 en verschijnt onregelmatig.
- Historische Verein für den Niederrhein. *Annalen*. Vanaf 1856 en verschijnt jaarlijks.
- Nordrhein-Westfälische Akademie der Wissenschaften und der Künste. *Vorträge der Klasse für Geisteswissenschaften*. Vanaf 1970 en verschijnt onregelmatig. *Wissenschaftliche Abhandlungen aller Klassen*. Vanaf 1970 [andere titel] met speciale uitgaven, verschijnt onregelmatig.
- Rheinisches Landesmuseum Trier. *Trierer Zeitschrift*. Vanaf 1925 en verschijnt jaarlijks. *Funde und Ausgrabungen im Bezirk Trier*. Vanaf 1969 en verschijnt jaarlijks.

Frankrijk

- La Société nationale des sciences naturelles et mathématiques de Cherbourg. *Memoires*. Vanaf 1852 en verschijnt onregelmatig.

Verenigde Staten

- Smithsonian Institution Libraries, Washington. Diverse publicaties.

Handschriften

De conservator drs. R.M. Rijkse bericht als volgt:

De begin 2020 ondergane netvliesoperatie en de langdurige nasleep ervan, gevolgd door de coronapandemie met al haar beperkingen, hebben er helaas toe geleid dat de conservator de geplande werkzaamheden niet heeft kunnen uitvoeren. In het verslagjaar zijn geen aanwinsten te melden.

Publicatie

Saskia Klerk, 2020. Natural history in the physician's study: Jan Swammerdam (1637–1680), Steven Blankaart (1650–1705) and the 'paperwork' of observing insects. In: *The British Journal for the History of Science* 53 (4): p. 497-525. <https://doi.org/10.1017/S0007087420000436>

Kast met handschriften in de kluis van de ZB
Bibliotheek van Zeeland in Middelburg.

Pagina uit het handschrift van Steven Blankaart.

Dit artikel is voor een groot deel gebaseerd op het manuscript van Steven Blankaart, 'Aantekeningen over insecten,' c.1695. Handschriften KZGW, ZB Kluis 1137 G 2.

Kunst, Kunstnijverheid en Historische Voorwerpen

De conservatoren M. Gossije en drs. C. Heyning berichten als volgt:

In het verslagjaar kon alleen in de eerste drie maanden nog worden gewerkt aan de systematische depotcontrole in het Zeeuws Museum. Door de coronamaatregelen werd de toegang tot de depots sterk beperkt en lagen de controlewerkzaamheden tot nader order stil. Ook de werkzaamheden met betrekking tot de inventarisatie van de collectie mineralen en gesteenten kwamen op een veel lager pitje te staan, al kon hier nog wel enige vooruitgang geboekt worden.

De inventaris van de Middelburgse huisarts Frumau werd op 12 maart 2020 vanuit de BB-kelders overgebracht naar het museumschip Mercuur in Vlissingen. Deze stukken zijn in langdurig bruikleen gegeven aan de Stichting Maritiem Erfgoed Vlissingen. Een groot deel van het medisch instrumentarium zal mettertijd publiek te bezichtigen zijn.

In november gaf het bestuur toestemming het portret (G1603) van de Zeeuwse muntmeester Martinus Holtzhey (1729-1808), die ook enige tijd muntmeester van Gelderland was, voor een periode van drie jaar (voorjaar 2021 tot voorjaar 2024) met eventuele verlenging in bruikleen te geven aan het Stadsmuseum Harderwijk.

Nieuwe aanwinsten waren schaars. In maart 2020 ontving het Genootschap van de heer C.J.B. Boender een houten klepper. Deze werd toegevoegd aan het

Deel van de collectie Frumau.

bruikleen in het Zeeuws Museum onder inventarisnummer G20-002. In dezelfde maand droeg Genootschapsvoorzitter Hugo Schorer een aardewerken bord uit de nalatenschap van mw. H.S.F. Schorer-Teding van Berkhout aan het Genootschap over. Het bord met een voorstelling van twee bordurende dames werd gemaakt ter gelegenheid van het 150-jarig bestaan van de Vrouwelijke Handwerken Walcheren. Ook dit bord werd overgedragen aan het Zeeuws Museum onder inventarisnummer G02-001.

Munten en Penningen

De conservatoren drs. K-J.R. Kerckhaert en M. Sanderse berichten als volgt: Ondanks de zeer beperkte toegang tot de collectie door de coronamaatregelen kon toch enige voortgang geboekt worden in de inventarisatie ervan. Van de middeleeuwse munten is nu ongeveer de helft ingevoerd in de database. Verder is begonnen met de registratie van de collectie penningen.

Het grootste gedeelte van de middeleeuwse collectie zijn munten gevonden in Zeeland. In het verleden heeft het Zeeuws Genootschap een actief verzamelbeleid gevoerd door vondsten op te kopen. Onder meer de bijzonder grote collectie sceatta's en tremises zijn hieraan te danken. Gedurende de zevende en achtste eeuw waren deze kleine muntjes gangbaar in het handelsverkeer. De zilveren sceatta's circuleerden in het Noordzeegebied, met name in Engeland, Denemarken en Friesland, dat zich destijds uitstreckte van het Zwin tot de Weser. Gouden tremises waren gangbaar in het stroomgebied van de Rijn.

Enige voorbeelden:

GM3937, een zilveren sceatta van het Wodan-type. Diameter 11,5 mm, 0,81 gram.

GM3317, een gouden tremises uit Dorestad (de verdwenen handelsplaats bij Wijk bij Duurstede) van de muntmeester Madelinus. Diameter 14,2 mm, 1,18 gram.

Een tweede bron van herkomst vormen de collecties van een aantal amateur-archeologen die een grote verzameling hadden aangelegd die zij op enig moment aan het Zeeuws Genootschap schonken.

GM3233, een zilveren denier van Lodewijk de Vrome (778-840) uit de nalatenschap van J.A. Hubregse. Diameter 19,2 mm, 1,19 gram.

Voor de collectie penningen is een aanvang gemaakt met de invoering van de objecten in een database. Een groot deel van deze collectie is al eerder beschreven, maar de inventarisatie wordt nu in lijn gebracht met de wijze waarop de muntencollectie toegankelijk is gemaakt. Een belangrijk deel van de collectie is al te raadplegen in de KZGW Collectie Online database. Uiteindelijk moet hierin van alle munten en penningen een relevant exemplaar terug te vinden zijn.

Aanwinsten

Gedurende het verslagjaar zijn de volgende objecten aan de collectie toegevoegd (vermeld zijn het jaar van vervaardiging, het registratienummer en het onderwerp):

1. 1646 GM2218 – Erepenning Albert Joachimi
2. 1953 GM2221 – Afsluiting laatste stroomgat Stormramp 1953
3. 1977 GM2216 – 150 jaar kanaal Gent-Terneuzen
4. 1986 GM2219 – Afsluiting Deltawerken
5. 1993 GM2217 – Bouwpenning Synagoge Middelburg
6. 2020 GM2222 – Herdenkingspenning Slag om de Schelde

Nr. 1 is geschonken door dhr. H. Uitterhoeve uit Monster; nr. 5 is geschonken door M. Sanderse; nrs. 2, 3, 4 en 6 zijn aangekocht.

Natuurhistorische Voorwerpen en Naturalia

Algemeen

De conservator drs. G.R. Heerebout bericht als volgt:

Half maart ging ten gevolge van het coronavirus het Zeeuws Museum dicht. Ook de depots, waar de natuurhistorische collecties bewaard worden en waar de conservatoren van het Zeeuws Genootschap werken gingen dicht. Halverwege het jaar, toen de besmettingsgraad afnam, werden de depots weer beperkt geopend, maar toen de coronabesmettingen weer opliepen werden de depots opnieuw gesloten. Kort voor het eind van het jaar was er weer sprake van een heel beperkte openstelling. Al met al was er dit jaar dus maar een beperkte periode waarin de conservatoren hun werk konden verrichten.

Gelukkig waren de meeste conservatoren ver gevorderd met de inventarisatie en de beschrijving van de voorwerpen zodat het verdere werk, het bijeenzoeken van de bij de voorwerpen behorende documentatie, ook gedeeltelijk thuis plaats kon vinden. Het verrichten van dit soort naspeuringen, (het toegankelijk maken van de collecties en de relevante informatie erbij) wordt ook sterk aanbevolen in de van toepassing zijnde Code van het ICOM (International Council Of Museums). De conservatoren vinden het plezierig dat zij door hun werkzaamheden het Zeeuws Museum helpen bij het inhoud geven aan deze museale taak. Door de langdurige sluiting en de soms beperkte toegankelijkheid van de depots was wel het bezwaar aanwezig dat voor de studie van de voorwerpen niet goed van de gezamenlijke kennis geprofiteerd kon worden en dat ter verificatie en voor aanvullend onderzoek de voorwerpen niet ter hand genomen konden worden.

De ICOM-Code geeft ook aan dat het publiek niet alleen door middel van tentoonstellingen bereikt kan worden, maar ook door het laten verschijnen van publicaties. Ook hier vinden de conservatoren het plezierig dat ze door publicaties over de collectievoorwerpen het Zeeuws Museum kunnen helpen uitvoering te geven aan de ICOM-Code. Door de beperkte openstelling van de depots is een aantal voorgenomen publicaties helaas wel vertraagd.

Het centrale thema van het museum, nieuwe generaties verbinden met het erfgoed van Zeeland, is lastig bij de natuurhistorische voorwerpen, aangezien deze nooit aan het publiek getoond worden. Gelukkig is een fors deel van de voorwerpen op de website van het museum te vinden, waardoor het publiek (de nieuwe generatie) kennis kan opdoen over de in de depots aanwezige voorwerpen. Ook de Collectie Online op de website van het Genootschap draagt bij tot het beter bekend worden van de voorwerpen in de natuurhistorische verzamelingen.

In het dit jaar verschenen boek van Fred de Ruijter, *Natuurschatten. Natuurhistorische collecties in Nederland* (Uitgeverij Matrijs, Utrecht, 2020), over de natuurhistorische collecties in ons land wordt over de bijzondere voorwerpen die in het Zeeuws Museum in de mooie wonderkamers getoond worden, de loftrompet gestoken. 'Het is een van de weinige plekken waar een oude collectie, die ontstond in de achttiende eeuw, nog altijd voor het publiek toegankelijk is. Het museum doet er wat bescheiden over. Onterecht, want nergens in Nederland is nog zo'n mooie genootschapscollectie te zien.'

Landzoogdieren

De conservatoren H.K. Loeff en dr. J.P. Bekker berichten als volgt:

De jaarlijkse bottenvistocht van de Werkgroep Geologie ging dit jaar niet door. Conservator Hester Loeff was in de gelegenheid toch zulke botten te bestuderen, in de diepe bouwput van de nieuwe zeesluis bij Terneuzen. Daar is een groot aantal botten bijeengebracht. Op de lokale televisie en ook op de landelijke televisie zijn opnamen uitgezonden van deze bijzondere gebeurtenis. Het materiaal zal eerst in een vitrine ter plekke getoond worden, waarna het aan het Genootschap aangeboden zal worden, zodat het aan de reeds bestaande collectie fossiele zoogdieren in het Museum toegevoegd kan worden.

Conservator Jan Piet Bekker heeft de inventarisatie van de collectie nu vrijwel afgerond. Buiten het museum heeft hij zich beziggehouden met het bijeenbrengen van referentiemateriaal van diverse landzoogdieren. Diverse voorwerpen, vaak ook delen of fragmenten, afkomstig van pleistocene zoogdieren in de collectie van

het Genootschap kunnen hiermee met meer zekerheid worden gedetermineerd. Zo zijn skeletdelen van otter (*Lutra lutra*), ree (*Capreolus capreolus*), damhert (*Dama dama*), edelhert (*Cervus elaphus*) en eland (*Alces alces*) nu beschikbaar voor de collectie. Verder zijn enkele skeletdelen van heckrunderen verzameld, een runderras dat is teruggefokt om een rund te verkrijgen met kenmerken van de oeros (*Bos primigenius*).

Naast deze activiteiten is er door medewerkers van het Zeeuws Museum een beroep gedaan op de conservatoren om (foto's van) fossiele voorwerpen, gevonden langs de opgespoten Zeeuwse stranden, te determineren. Ook de kiezen van veldmuizen werden onderzocht. Het blijkt dat, mogelijk door geografische isolatie, de Zeeuwse veldmuiskiezen van Schouwen-Duiveland wat afwijken van die elders in Zeeland. Het materiaal is verzameld uit braakballen van roofvogels en nu ook beschikbaar voor verder onderzoek.

Publicaties

Hester Loeff, Een nijlpaardkies op de Kaloot. In: *Zeeland* 29(3), p. 102-103.

Jan Piet Bekker, The simplex and other forms of the upper third molar (M₃) in the common vole (*Microtus arvalis*) in Zeeland, the Netherlands. *Lutra* 63 (1-2), 2020, p.5-16.

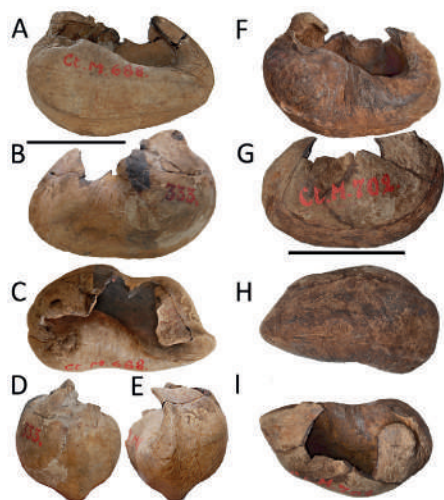

Afbeelding uit het artikel van Hester Loeff: 'Fossiele nijlpaardtand naast een recente.'

Zeezoogdieren

De conservator M.E.J. Bosselaers bericht als volgt:

Door de problemen met het coronavirus heeft de conservator dit jaar het depot niet kunnen bezoeken. Met gebruikmaking van gegevens van materiaal aanwezig in het Zeeuws Museum publiceerde hij met een Italiaanse collega een artikel over een nieuwe fossiele walvissoort.

Afbeelding uit het artikel van Mark Bosselaers: 'Figure 6: Holotype skull of *Protororqualus wilfriedneesi* sp. nov. Right lateral view. Holotype skull of *Protororqualus wilfriedneesi* in right lateral view. (A) Anatomical interpretation. (B) Photographic representation. Scale bar equals 20 cm. See Anatomical abbreviations for explanations of acronyms.'

Michelangelo Bisconti and Mark E.J. Bosselaers, A new balaenopterid species from the Southern North Sea Basin informs about phylogeny and taxonomy of *Burtinopsis* and *Protororqualus* (Cetacea, Mysticeti, Balaenopteridae). *PeerJ* 8:e9570 <https://doi.org/10.7717/peerj.9570>.

Mollusken

De conservatoren F.A.D. van Nieulande en H.W. Nijhuis berichten als volgt: Beide conservatoren gingen voort met de controle en de registratie van de mollusken. In de loop van het verslagjaar ontving het Genootschap ter plaatsing in het museum de uitgebreide particuliere molluskenverzameling van de conservator Freddy van Nieulande. Inmiddels is er een begin gemaakt met het invoeren van deze collectie in de database. Er is inmiddels ook een fors aantal standaard hardplastic doosjes door het Museum aangeschaft. Een deel van de al aanwezig mollusken kan nu ook goed opgeborgen worden.

Eind 2019 werd door het Museum een nieuw type binoculair aangeschaft. Daarbij is het mogelijk om het beeld van het voorwerp dat bekeken wordt, direct in de computer op te slaan. Het is nu ook mogelijk zeer kleine schelpjes goed te fotograferen en in het verslagjaar is daar goed gebruik van gemaakt. De conservator Herman Nijhuis heeft zich vooral beziggehouden met de inventarisatie van de tropische schelpencollectie van Hans Warren en hij ging na wat er nog aanwezig was van de collectie IJsbrand Keijzer, een vroegere conservator (1865-1889) van de mollusken.

Op De Kaloot werd een stuk hout van een scheepswrak, vol met paalwormen (een schelpdiersoort) geborgen. Paalwormen vormden een ernstige plaag in de tijd dat er vanuit Zeeland met houten schepen over de wereld gevaren werd. Verder werden in de getijdezone bij Gorishoek (Tholen) een drietal soorten verzameld die nog niet lang in Zeeland (en in ons land) voorkomen. Het betreft de Amerikaanse oesterboorder (*Urosalpinx cinerea* (Say 1822)), de Japanse stekelhoren (*Ocenebra inornata* (Récluz 1851)) en de Filipijnse tapijtschelp (*Venerupis philippinarum* (A. Adams & Reeve 1850)). De eerste twee soorten bezorgen de schelpdierenteelt veel schade.

Freddy van Nieulande, *Tasselia ordnamensis* (De Heinzelin, 1964): tuinieren op microformaat. In: *Afzettingen* 2020, 4 (1): p. 4-9. [Over de fossiele voedselkammers van mariene borstelwormen van miljoenen jaren geleden]

Freddy van Nieulande, De 'Lange Jan' en een onderkaak. In: *Zeeland* 2020-29 (2): p. 63-65 [Over de restauratie van enkele bijzondere fossielen aanwezig in het museum]

Afbeelding uit het artikel van Freddy van Nieulande: 'Deze 43 knollen van *Tasselia ordnamensis* (De Heinzelin, 1964), zijn sinds 1970 verzameld op het strand van De Kaloot bij Borssele.'

Gesteenten en Mineralen

De conservator Elsa Westland heeft haar werkzaamheden beëindigd. Er wordt al geruime tijd gezocht naar een opvolger.

Overige Naturalia

De conservator drs. G.R. Heerebout bericht als volgt:

De inventarisatie van de collectie is in het verslagjaar vrijwel afgerond. De eieren vragen nog wel aandacht, omdat de oorspronkelijke ordening verstoord is. In de

bepaalde tijd die beschikbaar was, is gewerkt aan een controle van de standplaatsen van de vogels en de vloeistofpreparaten.

In de quarantaineruimte in het Zeeuws Museum bevonden zich onder meer nog de resten, schilden en koppen, van twee grote zeeschildpadden (*Chelonia mydas*, de soep- of groene schildpad). Deze werden in 1889 door de toenmalige conservator Naturalia (dr. J.C. de Man) verworven. Er spoelden in die tijd geregeld exemplaren van deze soort aan, vooral in de Westerschelde. Met schepen werden grote hoeveelheden van deze dieren uit de tropen ter consumptie aangevoerd. Vaak hadden de dieren een merkteken of een code in het buikschild gekrast, waardoor het duidelijk is dat deze schildpadden geen toevallige dwaalgasten waren. Schildpadsoep was toen een exquis gerecht. Nu zijn zeeschildpadden beschermd. De schilden worden ten behoeve van een expositie elders gerestaureerd, waardoor ze na afloop van de expositie in het depot geborgen kunnen worden.

De studie van de houtverzameling, aanwezig in een aantal laden in houten kastjes, werd afgesloten. Het is een van de oudste houtverzamelingen van ons land, uit het eind van de achttiende of het begin van de negentiende eeuw. Naast inheems materiaal is veel materiaal aanwezig uit Suriname. Bijzonder erbij is de handgeschreven catalogus, waaruit blijkt dat kennelijk de lokale naam van bomen gevraagd is aan de bewoners ter plekke. Deze namen zijn ook genoteerd. Onderzoek aan de Wageningse Universiteit heeft eerder uitgewezen dat sommige namen verbasteringen zijn van namen van bomen uit West-Afrika. Toen de uit Afrika gehaalde slaven aankwamen, hebben ze bomen die leken op bomen die ze van huis uit kenden, met dezelfde namen aangeduid.

De zoölogische collecties van het Genootschap (maar ook de andere naturalia-collecties) hebben een belangrijke wetenschappelijke functie. In hun artikel *Specimens as primary data: museums and 'open science'* (*Trends in Ecology & Evolution* May 2015, Vol. 30, No. 5) wijzen de auteurs Schilthuizen et al. (2015) op het belang van de exemplaren die in musea bewaard worden. Zij schrijven (vertaald): 'De "ruwe data" in het biodiversiteitsonderzoek bestaan niet uit tabellen met aantallen exemplaren per soort, verzameld op een bepaalde dag op een bepaalde plaats, maar uit de goed geëtiketteerde exemplaren zelf'. Daarbij is het van belang te beseffen dat de naam die aan een exemplaar gegeven is, feitelijk alleen maar de mening van de onderzoeker is en daarom zelf niet een oorspronkelijk feit.

Vervolgens schrijven zij (samengevat) dat, omdat de kennis van de biodiversiteit voortschrijdt en steeds nieuwe kennis beschikbaar komt, het voor onderzoekers mogelijk moet zijn terug te gaan naar de oorspronkelijke exemplaren. Deze

zijn de bewijsmiddelen voor de gepresenteerde kennis. De mogelijkheid voor onderzoekers om de primaire data, de exemplaren, opnieuw te onderzoeken en vragen te stellen bij de conclusies van eerdere onderzoekers vormt een essentieel onderdeel van het wetenschappelijke werk.

Een goed voorbeeld zijn de twee exemplaren van oliekevers, die door een eerdere conservator dr. J.G. de Man in 1897 nabij Yerseke verzameld zijn. Hij was expert op het gebied van rondwormen (Nematoda) en kreeftachtigen (Crustacea). Hij woonde in Yerseke, was zelfstandig gevestigd onderzoeker en heeft ten behoeve van het Genootschap ook andersoortig materiaal verzameld, zoals deze oliekevers. Het etiket vermeldt: 'Gewone oliekever *Meloe proscarabeus* Linnaeus, 1758'. Deze soort komt hier en daar nog in Nederland voor. In 2020 onderzocht Linde Slikboer van Naturalis (European Invertebrate Survey) de kevers. Zij schrijft: 'Het blijkt hier te gaan om de bonte oliekever *Meloe variegatus*. Het betreft twee vrouwtjes van deze soort. Deze soort is al reeds vele tientallen jaren uitgestorven in ons land. We hebben slechts één literatuurbron gevonden waarin deze oliekever voor Nederland beschreven wordt. Er missen echter collectie-exemplaren of exacte vindplaatsen, en op deze manier is nog niet na te gaan of die determinaties wel kloppen.' Het onderzoek gaat verder.

Het verspreidingsgebied van deze soort is aanzienlijk ingekrompen; Midden-Duitsland is de dichtstbijzijnde plaats waar deze soort nog recent gevonden is. De beide oliekevers in de collectie van het Genootschap, in het Zeeuws Museum bewaard onder nr. NHG28-229, zijn dus van bijzonder belang. In de collecties van het Genootschap bevinden zich nog meer bijzondere dieren, sommige zijn zo bijzonder dat ze als cultureel erfgoed wettelijk beschermd zijn.

Publicaties

Saskia Klerk, 2020. Natural history in the physician's study: Jan Swammerdam (1637–1680), Steven Blankaart (1650–1705) and the 'paperwork' of observing insects. In: *The British Journal for the History of Science* 53 (4): p. 497–525. <https://doi.org/10.1017/S0007087420000436>.

Dit artikel is voor een groot deel gebaseerd op het manuscript van Steven Blankaart 'Aantekeningen over insecten', c.1695, Handschriftenverzameling Koninklijk Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen, ZB Kluis 1137 G 2. Het draagt evenals de publicaties van Goedaert bij aan de vroege kennis over de Zeeuwse insecten. Saskia Klerk is verbonden aan de Universiteit van Utrecht,

Descartes centrum voor de geschiedenis en de filosofie van de natuurwetenschappen en de humanoria.

Bij de door de conservator geschreven maandelijks columns in het tijdschrift van de NVON (Nederlandse Vereniging voor Onderwijs in de Natuurwetenschappen) waren twee columns waarin voorwerpen uit de Genootschapscollectie in het Zeeuws Museum beschreven werden:

- G.R. Heerebout, Wat zwemt er tussen het wier. *NVOX* 2020, 45 (8): 441. [*Over het wiermonster uit de Sargassozee (met dieren erin) uit 1773, beschermd erfgoed*]
- G. R. Heerebout, Zeepokken flexibel in hun opbouw. *NVOX* 2020, 45 (10): 30. [*Over variatie in de bouw van (fossiele) zeepokken*]

Volkenkundige voorwerpen

De conservatoren drs. F. van der Doe en drs. E.J.M. van der Geest berichten als volgt:

Ook dit verslagjaar was er aandacht voor koloniale roofkunst. Naar aanleiding van het eindrapport van de Commissie Gonçalves (Adviescommissie Nationaal

Bamboe eetstokjes uit China, geschenken door H. Schuurman-Keg in 1934 (3600-Z-8046, zie Collectie Online).

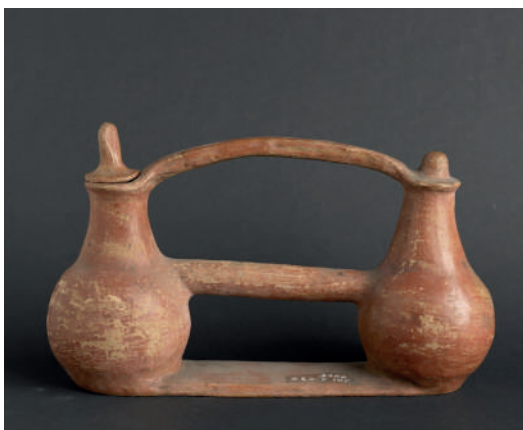
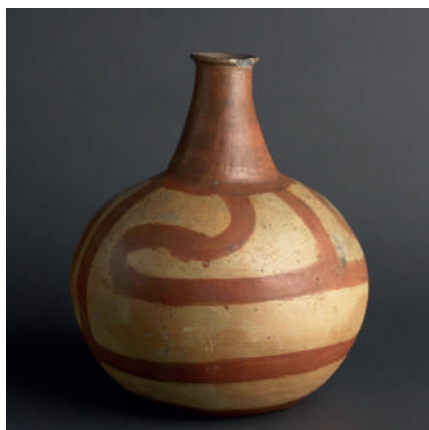

Japanse kostuumpop, geschenken door P.C. Plugge in 1899, hoogte ca 50 cm (3600-ZG-812, zie Collectie Online).

Beleidskader Koloniale Collecties), dat op verzoek van de minister van OCW door de Raad voor Cultuur is opgesteld, verscheen op 8 oktober 2020 in de *PZC* een artikel over de mogelijke aanwezigheid van roofkunst in de collectie van het Zeeuws Genootschap die in het Zeeuws Museum is ondergebracht. Zoals het ernaar uitzielt zijn hier geen aanwijzingen voor. Daarbij zijn verreweg de meeste van de ongeveer duizend stuks tellende collectie etnografica gebruiksvoorwerpen en rariteiten en zijn er geen onrechtmatig verkregen objecten bekend met bijzondere culturele betekenis of grote geldelijke waarde. Verzamelen door het Zeeuws Genootschap gebeurde vooral vanuit een wetenschapsgedachte. Van een groot aantal objecten is de provenance bekend. Soms werd er aangekocht, dikwijls betrof het schenkingen.

In eerder verschenen jaarverslagen is aandacht besteed aan de West-Indische verentooien van het Genootschap, vooral door de ontdekking dat een van de tooien was samengesteld uit twee exemplaren. Beide zijn in de originele staat teruggebracht. In dit verslagjaar voegde onderzoeker Jeroen Lesuis opnieuw een bijdrage toe. Zijn artikel 'De Guyaanse verentooien van het Zeeuws Museum' is gepubliceerd in het tijdschrift *Tribale kunst*, het kwartaalblad van de Vereniging Tribale Kunst en Cultuur (jaargang 8, nr. 1, voorjaar 2020, p. 53-59).

De voorwerpen die waren uitgeleend voor de tentoonstelling Suriname in de Grote Kerk te Amsterdam zijn weer retour. Inmiddels is het aardewerk door dr. Martin Berger van de vakgroep Archeologie van de Universiteit Leiden toegeschreven aan de Kari'na/Caraïben en is dit niet van de Marrons, zoals in het

Grote kruik (hoogte ca 29 cm) en twee onderling verbonden vaasjes (hoogte ca 15 cm) van de Kari'na/Caraïben uit Suriname (G3632, 3600-BEV-Z-107, zie ook Collectie Online).

jaarverslag 2019 is gemeld. Marrons zijn – evenals creolen – nakomelingen van Afrikaanse slaven die, anders dan de creolen, zichzelf uit de slavernij in de oude Nederlandse koloniën Suriname, Essequibo, Demerary en Berbice bevrijdden en gemeenschappen opgebouwd hebben in het binnenland. De Caraïben (of Kari'na zoals zij zichzelf noemen) zijn een inheems volk in het Zuid-Amerikaanse kustgebied, van Venezuela tot Frans-Guyana.

In de rubriek Schatten in tijdschrift *Zeeland* (nummer 29.1, p. 19-29) zijn twee artikelen verschenen over recente aanwinsten in de collectie. In De zilveren sigarettendoos van Meinard Sprenger worden deze schenking en de oorspronkelijke eigenaar nader bestudeerd. Kostbare stenen betreft de aanwinst van een stenen bijltje uit Nieuw-Guinea en daarin worden de andere stenen voorwerpen van de Papoea's in de collectie van het Genootschap beschreven.

Houten beker met deksel, afkomstig van de kust van Malabar, geschonken door A. Moens in 1780, hoogte ca 28 cm (3600-BEV-Z-67a, zie Collectie Online).

Aardewerk waterkruik uit Palembang, geschonken door C.J. Serlé in 1805, hoogte 26,5 cm (3600-Z-4675, zie Collectie Online).

Samen met museum Naturalis in Leiden is een aanvraag voorbereid van een koninklijke onderscheiding voor schipper Jaap Schot uit Zierikzee. Met de mosselkotter ZZ10 verzorgt hij jaarlijks fossiele-bottentochten voor het Genootschap Kor en Bot op de Oosterschelde en voor het Zeeuws Genootschap op de Westerschelde. Op 18 september 2020 werd hij in het Stadhuismuseum te Zierikzee benoemd tot Ridder in de Orde van Oranje-Nassau.

Verder zijn in het verslagjaar diverse vragen beantwoord over schenkingen uit het verleden. En werd verder gegaan met onderzoek in de collectie en het toevoegen van volkenkundige voorwerpen aan de Collectie Online waarbij voorrang is gegeven aan de oudste voorwerpen en die beschermd zijn volgens de Erfgoedwet. Dit is ook van belang in verband met de belangstelling naar de herkomst van etnografische objecten. Er waren dit jaar geen aanwinsten.

Historisch-topografische Atlas Zelandia Illustrata

De conservatoren drs. J.G.M. de Bruyn, drs. V. Frenks, M. van Gessel en drs. I.H. Vogel-Wessels Boer berichten als volgt:

Het verslagjaar stond grotendeels in het teken van de afronding van de tentoonstelling Op reis met Willem V: een vorstelijke reis door achttiende-eeuws Zeeland. Deze vond plaats van 30 oktober 2019 tot 2 mei 2020 in de expositieruimte van het Zeeuws Archief. In verband met de coronamaatregelen en de sluiting van het Zeeuws Archief was bezoek aan de tentoonstelling vanaf medio maart echter nog zeer beperkt mogelijk. Er waren uiteindelijk 1380 bezoekers in de 99 werkdagen waarop de tentoonstelling te bezichtigen was (uitgezonderd de weekenden en feestdagen waarop het Zeeuws Archief gesloten was). Eén school heeft de tentoonstelling bezocht en de door het Zeeuws Archief ontworpen speurtocht gemaakt waarbij ze mee op reis gingen met prinsesje Louise, de dochter van prins Willem V. Twee geplande schoolbezoeken moesten helaas worden afgelast. De cursus voor de Zeeuwse Volksuniversiteit had gelukkig al in 2019 plaatsgevonden. Na de afbouw is de tentoonstelling doorgereisd naar Museum Veere waar die vanaf 2 juni 2020 te bezoeken was. Anneke van Waarden-Koets (coördinator educatie en exposities bij het Zeeuws Archief) en Anna de Bruyn hebben een catalogus samengesteld om de tentoonstelling toch toegankelijk te houden in digitale en gedrukte vorm.

Tijdens de algemene ledenvergadering in juni 2020 is M. van Gessel benoemd tot conservator van de Zelandia Illustrata. Hij volgt drs. D. de Vries op die tijdens

de algemene ledenvergadering in november 2019 afscheid nam. Michel van Gessel zal voor de kaartencollectie van het Zeeuws Genootschap zorg gaan dragen.

Dit verslagjaar zijn weer enkele schenkingen gedaan aan de *Zelandia Illustrata*. Jhr. mr. K.F.H. Schorer schonk twee prentbriefkaarten van Middelburg en Domburg. Bij zijn afscheid als voorzitter van het KZGW overhandigde Hugo Schorer tevens een portret van Floor Wibaut aan het Zeeuws Genootschap (ZI Aanwinsten 1074). De prent is in 1922 gemaakt door Engelen Reitsma-Valenca en door Wibaut gesigeneerd. Van de heer M. Zonneville ontving het Genootschap verscheidene prentbriefkaarten van Zeeuwse plaatsen en personen in klederdracht. Daarnaast ontving de *Zelandia Illustrata* een foto van de Kaai te Sluis (ZI Aanwinsten 1073).

De conservatoren Veronica Frenks en Anna de Bruyn schreven voor de rubriek Schatten in het tijdschrift *Zeeland* over de recent verworven prent van het opblazen van Parma's schipburg in Antwerpen in 1585. De *Zelandia Illustrata* kwam bovendien aan bod in de documentaire *Tijdgravers* over het Zeeuws Genootschap. De documentairemakers Fifi Visser en Gijs Haak hebben daarvoor in 2019 gefilmd in het depot van het Zeeuws Archief. Enkele stukken uit de *Zelandia* waren te zien op de tentoonstelling Cristóbal de Mondragón (1514-1596), de goede Spanjaard uit de Opstand van 8 april tot en met 1 november 2020 in het Stadhuis museum Zierikzee. Tot slot is nog gewerkt aan het invoeren van stukken in de Collectie Online.

Prentbriefkaart Middelburg. Het stadswapen zit los en beweegt mee wanneer de kaart wordt gekanteld. Zeeuws Archief, Collectie Zeeuws Genootschap.

Prentbriefkaart Domburg.

Portret van Floor Wibaut door Engelen Reitsma-Valenca, 1922. Zeeuws Archief, Collectie Zeeuws Genootschap.

Prentbriefkaarten van Zeeuwse plaatsen en personen in klederdracht. Zeeuws Archief, Collectie Zeeuws Genootschap.

Jaarverslag van de Commissie Jeugd over 2020

Na het jubileumjaar 2019 zijn de activiteiten van de Jubileumcommissie Jeugd beëindigd. Het bestuur heeft, geruggesteund door het succes van het project YESC en een financiële bijdrage van het Familiefonds Hurgonje, besloten om de Zeeuwse jeugd (van 6 tot 26) nader kennis te laten maken met het Zeeuws cultureel erfgoed in het algemeen en de geschiedenis en collecties van het Zeeuws Genootschap in het bijzonder.

Voor de realisatie van dit besluit heeft het Bestuur in 2020 een permanente Commissie Jeugd ingesteld. Deze commissie heeft de volgende opdracht meegekregen: ‘Zorg ervoor dat over vier jaar de Zeeuwse Jeugd weet van het bestaan van het Zeeuws Genootschap en dat een substantieel deel van die groep zich daadwerkelijk heeft verbonden door middel van een gratis lidmaatschap en gebruik heeft gemaakt van de bronnen en de collectieonderdelen’. Het bestuur heeft dit niet verder uitgewerkt en heeft de concretisering overgelaten aan de Commissie Jeugd. Als concrete actiepunten zijn geformuleerd: (1) het verkleinen van de afstand tussen enerzijds de huidige betrokken partijen (zoals conservatoren, bestuurderen, leden, externe partijen zoals de bruikleennemers) en anderzijds de jongeren van de huidige ‘sociale-media-generatie’, (2) het werven van nieuwe (jongere) leden en (3) het mede bijdragen aan de continuïteit van het Zeeuws Genootschap.

De commissie is direct begonnen met het maken van een plan waarin wordt beschreven hoe deze doelen kunnen worden bereikt, in Zeeland, voor Zeeuwse jongeren. De commissie kwam al snel tot de conclusie dat er in de belangrijkste communicatiekanalen waarmee de jeugd kan worden bereikt, internet en sociale media, nauwelijks meer grenzen zijn waar te nemen, niet tussen Zeeland en Nederland en net zo min tussen Nederland en de rest van Europa of zelfs de wereld. Dit impliceert dat alle oplossingen en hulpmiddelen die het Genootschap

straks aan Zeeuwse jongeren aanbiedt, per definitie ook beschikbaar zijn voor alle andere Nederlandse en buitenlandse jongeren. Daarnaast zijn veel grote potentiële subsidiegevers internationaal georiënteerd. Het project WIJZ zal daarom nastreven om, binnen haar mogelijkheden, zich zo breed mogelijk op te stellen. Samenwerking zal worden nagestreefd met relevante partijen in heel Nederland en ook daarbuiten. Hierbij valt te denken aan samenwerking met de Hogeschool Zeeland en University College Roosevelt, die beide ook internationale allure nastreven. Ook samenwerking met (de erfopvolgers van) YESC ligt in deze lijn.

In 2020 is een projectleider aangesteld die half 2021 een operationeel plan zal presenteren op basis waarvan de komende drie jaar gewerkt zal worden aan het bereiken van de doelstellingen. Het project zal WIJZ gaan heten: **W** voor wetenschap, **J** voor jeugd en **Z** voor Zeeuws.

Impressie van de app zoals die ontwikkeld gaat worden voor het jeugdproject van het Zeeuws Genootschap: WIJZ.

Jaarverslag van de Commissie tot redactie van het tijdschrift Zeeland over 2020

Als gevolg van het aanwezige coronavirus heeft de redactie in het verslagjaar haar werk voornamelijk via e-mailwisseling uitgevoerd. De redactie heeft slechts tweemaal vergaderd; de eerste maal om afscheid te nemen van de beeldredacteur Ineke Vogel-Wessels Boer en kennis te maken met haar opvolger Margriet Verhoef. Het bood ook een mooie gelegenheid tot gedachtenwisseling met de nieuwe voorzitter van het Genootschap Peter van Druenen, die als gast aanwezig was. Wegens dringende redenen waren zowel Ineke Vogel als Margriet Verhoef niet aanwezig, zodat de kennismaking en het afscheid uiteindelijk plaats konden vinden in de vergadering van 11 december.

Hoofdredacteur van het tijdschrift Zeeland, Gerard Heerebout, overhandigt Ineke Vogel op 11 december 2020 coronavrij een bloemetje bij haar afscheid als beeldredacteur.

In het verslagjaar verscheen *Zeeland* elk kwartaal volgens het vastgestelde tijdschema. Het blad bevatte twaalf artikelen en zeven bijdragen in de rubriek 'Schatten'. In deze rubriek beschrijven conservatoren voorwerpen uit de rijke collecties van het Genootschap. In totaal verschenen er achttien boekbesprekingen, waarbij

voortgegaan is met het beleid van de redactie om ook recensenten van buiten de provincie aan te trekken. Dat was bij zeven van de vijftien besprekingen het geval. Daarnaast bevatten de eerste drie nummers een bespreking van enkele toegezonden publicaties in het kader van het ruilverkeer. Truus Trimpe Burger-Mekking, die altijd deze rubriek verzorgde, beëindigde haar werkzaamheden en het laatste nummer bevatte dus geen ruilverkeerpublicatie meer. Het uitwisselen van publicaties met andere instellingen zal anders georganiseerd worden en in de Nieuwsbrieven van het Genootschap zal aandacht geschonken worden aan de publicaties die op deze wijze het Genootschap bereiken.

De vier nummers bevatten in totaal 164 pagina's, vier meer dan gepland. De toegenomen hoeveelheid kopij maakte dit mogelijk en het is plezierig dat in een jaar waarin het Genootschap zijn leden minder te bieden had (alle bijeenkomsten werden afgelast), het tijdschrift met wat meer pagina's dan gebruikelijk verscheen.

Inmiddels worden er naast artikelen over de geschiedenis van Zeeland ook meer artikelen uit andere disciplines opgenomen. Zeeuwse geschiedenis werd in negen artikelen beschreven. Bijzonder was dat dit jaar een viertal artikelen en twee Schatten betrekking hadden op zaken die maar zijdelings met Zeeland te maken hadden; ze hadden meer een 'internationale' context. Dit was bijvoorbeeld het geval bij het verhaal over het verschrallende milieu van Paaseiland, waarbij de enige connectie met Zeeland is dat Jacob Roggeveen als eerste westerling dit eiland bereikte. Ook de relatie van de zeldzame ongebakken Chinese portret-

Jaarverslag van de Commissie tot redactie van Archief en Werken over 2020

Ondanks de belemmeringen die de pandemie ons oplegde is het verslagjaar 2020 voor de Commissie een vruchtbaar jaar geweest. Nadat in 2019 de uitgave van de jubileumbundel *Een hoger streven* tot stand was gekomen, bleek het mogelijk in de loop van het jaar daarop een achttal artikelen te verzamelen voor *Archief 2020*, dat in het najaar verscheen. Drie van de acht artikelen waren bewerkte studies die in 2019 ingediend werden voor de Roggeveenprijs. De Commissieleden lazen de manuscripten van de bijdragen, verzorgden de redactie, gaven ondersteuning bij de verwerking van de illustraties en assisteerden bij de correctie van de drukproeven. Bert van Klaveren nam de eindredactie op zich. Tevens bekommerden enkele leden van de Commissie zich om de begeleiding bij de uitgave van Jan Zwemer, *Jacob Hendrik Schorer (1760-1822), een Zeeuwse bestuurder in crisistijd* in de reeks Werken van het Zeeuws Genootschap. Deze biografie werd op 18 november in Middelburg gepresenteerd. De Commissie heeft in dit jaar drie keer vergaderd, op 7 februari, 12 juni en 9 september. Behalve de verwerking van de aangeboden artikelen tot persklare kopij zijn tijdens deze bijeenkomsten ook nieuwe projecten voor de reeks Werken ter sprake gekomen.

Tot nu tot stemmen de resultaten van de moeiten die de Commissie in Archief en Werken investeert tot gepaste tevredenheid, ook al zijn er dan redenen tot zorg. De belasting die de bewerking van de ingeleverde manuscripten van artikelen en monografieën met zich meebrengt is aanzienlijk en vergt soms te veel van de redactieleden, die zich deze inspanning naast hun reguliere bezigheden moeten getroosten. Terwijl de redactie in de afgelopen periode herhaaldelijk benaderd werd met voorstellen voor een uitgave in de reeks Werken, is het aanbod van publicabele bijdragen voor Archief gering en moet er veel tijd in hun verwerving worden gestoken. Daarom volgt hier een oproep aan alle leden van het Zeeuws

Genootschap om de leden van de redactie in contact te brengen met auteurs die een artikel voor Archief zouden willen schrijven.

Onze grote dank gaat uit naar Gerrie Wisse en Jan Piet Bekker, die besloten hebben met ingang van 1 januari 2021 de Commissie tot redactie van Archief en Werken te verlaten. Wij houden ons aanbevolen voor kandidaten die de Commissie zouden willen versterken.

Jaarverslag van de Commissie tot redactie van Archief Jaarverslagen over 2020

In 2019 is besloten om het jaarboek van het Zeeuws Genootschap, *Archief*, te vernieuwen. De gedachte was om het deel met de wetenschappelijke artikelen te scheiden van het deel waarin het bestuur, de commissies, de werkgroepen en de conservatoren verslag doen van hun activiteiten, is opgenomen. De delen horen bij elkaar, worden identiek vormgegeven en krijgen één ISBN. In alle verspreidingen (naar leden, pers en bibliotheken) worden ze samen verstuurd.

In de samenstelling van de redactie van *Archief Jaarverslagen* kwam in 2020 geen verandering. Er werd één keer vergaderd: aan het begin van het redactieproces in april. Het resultaat van deze vergadering was een planning en een taakverdeling. De overige communicatie verliep per e-mail en telefoon. In totaal leverden 23 auteurs een bijdrage. In de editie van 2020 stonden uiteraard de verslagen van de jubileumviering van 2019 centraal: in het speciale hoofdstuk hierover en in de meeste andere verslagen van het bestuur, de conservatoren, de commissies en de werkgroepen.

Honderd exemplaren kregen een speciale uitgave: gebonden en met de hand genummerd. Die waren bestemd voor alle vrijwilligers van het Genootschap als dank voor het vele en goede werk dat zij verrichtten.

Jaarverslag van de Commissie Communicatie over 2020

De Commissie Communicatie, opgericht in november 2020, gaat de komende jaren werken aan een grotere naamsbekendheid van het Zeeuws Genootschap bij de bevolking van Zeeland tussen 10 en 100 jaar en daarmee aan een verdere groei van het ledental. De directe aanleiding voor de oprichting was de communicatiestrategie die vanuit de Werkgroep Cultuurhistorie werd opgezet rondom haar activiteiten. Tijdens de gesprekken die daarover in 2020 zijn gevoerd kwam naar voren dat de communicatie van deze projecten (waaronder het omvangrijke Zeeland700) niet los kan worden gezien van die van het Genootschap. Het bestuur was het hiermee volledig eens en besloot een commissie samen te stellen die op korte termijn de communicatiestrategie van het gehele Genootschap moet gaan formuleren. Deze strategie moet gedragen gaan worden door het bestuur, maar ook door de verschillende groepen vrijwilligers (conserva-

Het Zeeuws Genootschap is opgericht in 1769. De rots in de woelige zee met de zeven muzen werd het symbool. De muzen staan voor de vrije kunsten en wetenschappen. De rots is hun veilige werkplek en het opschrift kan vrij worden vertaald met: 'Zij schitteren te midden van de golven'.

De 1.400 leden en de 80 vrijwilligers van het Zeeuws Genootschap dragen Zeeland in hun hart en vormen met elkaar de rots der muzen. De collectie telt inmiddels meer dan 200.000 objecten die worden beheerd door diverse musea, bibliotheken en archiefdiensten in de hele provincie. Door middel van boeken, tijdschriften, exposities, lezingen en congressen laten wij de indrukwekkende Zeeuwse cultuur en geschiedenis zien, zowel binnen de provinciegrenzen als ver daarbuiten. Het Genootschap is dé autoriteit op het gebied van de Zeeuwse kunsten en wetenschappen.

Wij laten Zeeland schitteren!

toren, commissies, werkgroepen). Elementen hierin: naamsbekendheid, verdere digitalisering, ledengroei, jeugdparticipatie en versterken van het Zeeuwse, maar ook landelijke netwerk. De kennis en kunde moeten vooral komen van de leden van deze commissie waarvan een aantal uit het communicatie en/of marketingvak komen.

De oprichting van deze nieuwe commissie is daarmee een mooi voorbeeld van een zogenaamde bottom-up-procedure: beleid komt niet alleen van het bestuur, maar ook (en mogelijk zelfs vooral) vanuit de organisatie zelf.

Jaarverslag van de Werkgroep Cultuurhistorie (WCH) over 2020

Bestuur

In 2020 vonden er meerdere bestuurlijke veranderingen plaats. Arjan van Dixhoorn nam de rol van voorzitter over van Peter van Druenen, die in mei werd benoemd als de nieuwe voorzitter van het Zeeuws Genootschap. Omdat er nog geen opvolger was van Elly Adriaansz als secretaris, nam Peter tijdelijk deze rol over. Als nieuw lid trad in 2020 toe Jan Willem Stolk. Hij is boekhistoricus, heeft een achtergrond in het communicatievak en gaat een belangrijke rol spelen in de communicatiestrategie van de werkgroep en, vanuit de Commissie Communicatie, in die van het hele Genootschap.

Ook de werkgroep had in 2020 te lijden van de coronamaatregelen: veel activiteiten die na half maart waren gepland, konden niet doorgaan. Dat gaf de leden van de werkgroep wel de ruimte om zich optimaal te kunnen bezighouden met toekomstige projecten, waaronder het omvangrijke project Zeeland700 waarvoor in 2023 tal van activiteiten zullen worden georganiseerd.

Stenen kogel volgens overlevering gebruikt tijdens het beleg van Zierikzee in 1304 en later ter herinnering hieraan in de stadsmuur gemetseld (Collectie Online, G2794). De Slag bij Zierikzee in 1304 was de prelude voor de Vrede van Parijs in 1323 waarbij Zeeland een zelfstandige bestuurlijke eenheid werd. Voor die tijd was Zeeland de speelbal tussen de Vlaamse en Hollandse graven. Na een reeks Vlaamse successen vanaf de Guldensporenslag in 1302, eindigde deze oorlog met de Slag bij Zierikzee op 10 en 11 augustus 1304. Een gecombineerde Frans-Hollandse vloot onder leiding van de Genuese edelman Rainer Grimaldi beslechtte die zeeslag in het voordeel van de Hollandse graaf.

Activiteiten die nog wel doorgingen

- 1 februari 2020: Op de zaterdagmiddagen 23 november 2019 en 1 februari 2020 vond het symposium 75 jaar Slag om de Schelde plaats in Vlissingen. Eerst in het Zeeuws Maritiem muZEEum en daarna in de filmzaal van de Schelدهof, de voormalige zware plaatwerkerij van De Schelde. De belangstelling was zeer groot: in totaal meer dan 200 inschrijvingen. Het symposium was een gezamenlijke activiteit van de Werkgroep Cultuurhistorie van het Zeeuws Genootschap, de Vrienden van het muZEEum en de gemeente Vlissingen. Sprekers waren Herman de Putter over de aanloop naar de Slag om de Schelde (alleen 23 november), Hans Sakkers over de slag zelf, Niek Peters en Sophie Vleugels over de eenmansduikboot De Biber (alleen 1 februari), Cor Heijkoop over de konvooivaart op de Schelde en het mijnenruimen in 1944 en 1945 en een gefilmd interview met psychiater Carla Rus over haar boek *Breekbare helden*, over het verzet in Zeeland en traumaverwerking na de Tweede Wereldoorlog.
- 5 februari 2020: De negende Hurgronjelezing: Klaas van Berkel (Rijksuniversiteit Groningen). Titel: P.J. Bouman in Zeeland. Na de oorlog was de historicus/socioloog P.J. Bouman de meest gelezen auteur in Nederland, vooral dankzij *Revolutie der eenzamen* (1953). Boumans werk had een Zeeuwse achtergrond; hij was lange tijd leraar geschiedenis aan de Rijks-HBS in Middelburg en zat in de oorlog ondergedoken in Colijnsplaat. Voor de oorlog had hij ook geflirt met een eigen vorm van nationaalsocialisme. Hoe om te gaan met dat verleden?
- 4 maart 2020: De tiende Hurgronjelezing: Lotte Bergen (Etty Hillesum Onderzoekcentrum). Handelvrijheid en liminaliteit in de dagboeken en brieven van Etty Hillesum. De in Middelburg geboren Etty Hillesum (1914–1943) heeft met haar dagboeken en Westerborkbrieven een belangrijk getuigenis over de Sjoa nagelaten. Terwijl het naziregime de Joodse bevolking steeds meer in zijn vernietigende greep kreeg, was Hillesum in staat om de autonomie over haar denken, houding en handelen te bewaren. Dat stelde haar in staat om uit-

drukking te geven aan die handelingsvrijheid en een eigen 'vrijheidsidentiteit' te ontwikkelen in tijden van onderdrukking en vervolging.

Financiën

2020 is met een exploitatieoverschot van 2.020 euro financieel gezien een goed jaar geweest omdat er weinig activiteiten waren als gevolg van de lockdowns. In die zin is het voor wat betreft de doelstellingen van de WCH verre van een goed jaar geweest. Daar staat weer tegenover dat er een buffer kon worden gecreëerd voor de activiteiten in de komende jaren.

Jaarverslag van de Werkgroep Geologie over 2020

Bestuur

Het bestuur is na de Algemene Ledenvergadering in januari vanwege de coronamaatregelen niet meer bijeengekomen. Eind 2020 telde de werkgroep 76 leden waarvan 38 kernleden, 1 jeugdlid en 32 Volutaleden, 3 ereleden en 2 KZGW-leden.

Activiteiten die nog wel doorgingen

Er zijn slechts twee bijeenkomsten gehouden in Grand Café Willen in Middelburg. Alle andere geplande bijeenkomsten zijn vanwege de coronamaatregelen afgezegd.

De volgende onderwerpen werden behandeld:

- Januari: Algemene Ledenvergadering
- Februari: Patrick Kiden over Ontstaan van Zeeland en aangrenzende gebieden

Alle andere gebruikelijke activiteiten zoals deelname aan Hollandsche Hoevedag, Natuurspreekuur in Terra Maris, excursies en Bottenvistocht zijn afgelast.

Het blad *Voluta* is tweemaal uitgekomen met dank aan redacteur Lex Kattenwinkel. Er zijn acht ruilabonnementen met andere verenigingen en twee abonnementen voor het KZGW.

De website wordt – totdat deze volledig vernieuwd is – bijgehouden door Jan de Quaasteniet. Leden kunnen *Voluta* downloaden via de website en voor niet-leden zijn de nummers tot 2019 beschikbaar.

De bibliotheek heeft naast de abonnementen geen nieuwe aanvulling gekregen.

De activiteiten met betrekking tot het op te richten Geopark Schelde Delta zijn beperkt gebleven tot het bijwonen van een enkele videosessie. Een aantal leden van de werkgroep is betrokken geraakt bij advies over en determinatie van

Pleistocene en Miocene zoogdierresten die zijn gevonden bij het uitgraven van het Buitenhoofd in het project Nieuwe Sluis in Terneuzen.

Leden van de werkgroep Geologie op bezoek in het magazijn van het project Nieuwe Sluis in Terneuzen. Ze bekeken de fossielen die bij de werken tevoorschijn waren gekomen.

Financiën

De huidige stand van zaken is dat de inkomsten de uitgaven ruim hebben overschreden als gevolg van het stilvallen van de activiteiten in maart.

De inkomsten bedroegen € 1439,30 terwijl de uitgaven slechts € 797,13 waren. De financiële positie is daarmee met € 642,77 verbeterd.

Jaarverslag van de Werkgroep Muziek over 2020

Het jaar 2020 beloofde in de muziekwereld een groot te vieren Beethovenjaar te worden om te gedenken dat Ludwig van Beethoven (1770-1827) 250 jaar geleden werd geboren.

Dat het Beethovenjaar heel anders is gelopen had niemand voorzien. Vanaf maart 2020 brak de mondiale covid-19-crisis uit en moesten concertzalen hun deuren sluiten. Ons tweede concert was gepland op vrijdag 13 maart 2020. Donderdag 12 maart 2021 publiceerde de overheid het advies om bijeenkomsten met meer dan 100 personen in heel Nederland te annuleren. Dezelfde dag vond spoedoverleg met de directie van de Zeeuwse Concertzaal plaats en werd het concert geannuleerd. Ook de andere concerten uit de 2020-agenda moesten noodgedwongen geannuleerd worden.

Terwijl ik dit verslag schrijf, ruim een jaar later, is de situatie wat concerten betreft helaas niet veel veranderd. Hopelijk kan de Werkgroep Muziek vanaf september 2021 de concerten in de Zeeuwse Concertzaal weer opstarten. Als bestuur kijken we ernaar uit ons publiek opnieuw te ontmoeten rondom boeiende live concerten met oude muziek.

Bestuurlijke zaken

Het bestuur kwam tweemaal bijeen ter bespreking van de lopende bestuurszaken, waaronder de programmering, actuele ontwikkelingen inzake covid-19-crisis en de communicatie naar onze achterban.

Activiteiten

De volgende activiteit werd in 2020 georganiseerd:

17 januari 2020, 20.00 uur – Zeeuwse Concertzaal

Beethovenrecital door pianisten Bart van Oort en Petra Somlai.

Bart en Petra, bekende gezichten op de Middelburgse muziekpodia, speelden op pianoforte een uitgebreid en afwisselend programma met zes sonates van Ludwig van Beethoven. Hoogtepunt was de Mondscheinsonate (Pianosonate XIV), overtuigend vertolkt door Petra Somlai. Het concert werd goed bezocht, met circa 90 bezoekers.

Dit Beethovenprogramma werd later uitgevoerd in Antwerpen (AMUZ) als onderdeel van een weekend waarin alle 32 Beethovensonates werden vertolkt door diverse pianisten.

De andere geplande activiteiten zijn alle geannuleerd door de covid-19-crisis. De concerten worden in de jaren 2021 en 2022 opnieuw gepland.

Het concert op 17 januari 2020 in de Zeeuwse Concertzaal – Petra Somlai en Bart van Oort op pianoforte.

Financiën

In 2020 bestonden onze inkomsten uit recette, donaties, subsidie van de gemeente Middelburg en opbrengsten van verkochte cd's. Ondanks het vooralsnog uitblijven van concerten hebben we sinds het begin van het seizoen 2020/21 van flink wat loyale donateurs een bijdrage ontvangen. Daar zijn we erg blij mee. De kosten bestaan uit de honoraria aan de musici en kosten van drukwerk, de website en het betalingsverkeer. We hebben voldoende financiële buffers om tegenvallers in de toekomst op te kunnen vangen.

Bijlage

Chronologisch en toegelicht overzicht van een selectie van aanwinsten voor de collecties gedurende het jaar 2020, met een aanvulling op 2019

Maart 2020

Aanwinst voor de collectie Munten en Penningen

Mededeling door conservator Rien Sanderse

Vorig jaar is de verzameling penningen van het KZGW verrijkt met twee historische penningen die de watersnood van 1953 en de daaropvolgende start van de Deltawerken gedenken. Onlangs kon de penning uitgegeven ter gelegenheid van de voltooiing daarvan door aankoop aan de collectie worden toegevoegd.

Op 4 augustus 1986 heeft koningin Beatrix officieel de Oosterscheldekering geopend, waarmee de Deltawerken voltooid werden verklaard. Aan iedereen die heeft meegewerkt aan de aanleg van de kering, die duurde van 1976 tot 1986, is toen een penning uitgereikt als dank voor de inzet om dit waterstaatkundige meesterwerk te klaren. Het Genootschap heeft nu één van deze penningen in de verzameling onder nummer GM2219.

Op de voorkant is, achter het wapen en wapenspreuk, de kaart van Zeeland weergegeven met daar-

op de afsluitende dammen volgens het oorspronkelijke Deltaplan. Daaromheen een rand van schelpen, onderbroken door de tekst AFSLUITING DELTAWERKEN 1986. Op de achterkant een afbeelding van een deel van de houtsnede Dag en nacht van M.C. Escher uit 1938.

Aanwinsten voor de collectie Kunst, Kunstnijverheid en Historische Voorwerpen

Mededeling door conservator Katie Heyning

Bord 150 jaar Vrouwelijke Handwerken Walcheren

In maart 2020 ontving het Genootschap van voorzitter Hugo Schorer een bord afkomstig uit de nalatenschap van zijn moeder, mw. H.S.F. Schorer-Teding van Berkhout. Zij kreeg dit bord in 1988 ter gelegenheid van haar afscheid als voorzitter van de Vrouwelijke Handwerken in het jaar waarin dit gezelschap 150 jaar bestond. Op het bord zijn twee bordurende dames in de kleding van 1838 en 1988 afgebeeld. Het omschrift luidt: '150 jaar Vrouwelijke Handwerken Walcheren – Zld.' Aan de achterzijde is het bord ongeglazuurd.

Toen de armoede in de strenge winter van 1838 in Middelburg tot grote hoogte was gestegen, vatte een drietal ingezetenen het plan op ter bestrijding van de armoede geld bijeen te sprokkelen door het organiseren van een loterij. Mevr. J.S. Schorer-Rethaan Macaré, mej. W.M.M. Schorer en mej. A.E. Schorer riepen de Loterij van Vrouwelijke Handwerken en andere voorwerpen ten behoeve der Armen te Middelburg – zoals dit gezelschap officieel heet – in het leven en wendden zich tot de deftige dames in de stad met het verzoek zelfgemaakte handwerken en andere voorwerpen voor dit doel bij hen in te leveren. Hun oproep viel in goede aarde en met de ingezonden stukken werd een jaar later, in februari 1839, een tentoonstelling ingericht waarop 218 te winnen prijzen gepresenteerd werden. Maar liefst 910 loten werden bij deze gelegenheid verkocht, hetgeen na aftrek van kosten resulteerde in een opbrengst van f 929,64 – een niet gering bedrag in die tijd! Van tevoren was afgesproken dat men het bedrag zou uitkeren aan bestaande commissies en niet zelf aan armoedebestrijding zou gaan doen.

Het succes kreeg een vervolg. Vanaf 1839 werden door deze club nu jaarlijks tentoonstellingen en verlotingen gehouden. De tentoonstellingen in het gebouw van de Polder Walcheren in de Abdij, de loterij onder het genot van bitterkoekjes en een glaasje port in aanwezigheid van burgemeester en secretaris op het stadhuis. Catalogi van de tentoonstellingen noemen handwerken als pantoffels, schortjes, kragen, kleedjes en schellekoorden, alles gemaakt door de fine fleur van Middelburg, later aangevuld met dames uit de rest van het eiland. Sommigen werkten alleen en stuurden stukken in, anderen zullen juist van de gezamenlijke bijeenkomsten genoten hebben. M.P. de Bruin wijdde er in het *Zeeuws Tijdschrift* van 1988 nr. 2 een uitvoerig artikel aan. Het bord heeft als nummer G20-001.

Mededeling door conservator Marianne Gossije

Klepper

In maart 2020 ontving het Genootschap van dhr. C.J.B. Boender in Veere een volledig houten klepper. Een historisch voorwerp, dat werd gebruikt om mensen te wekken, bijvoorbeeld vissers die 's morgens heel vroeg moesten uitvaren. De klepperman ging met dit instrument door de straten en riep daarbij al klepperend de uren om. Kleppers kwamen in vele vormen en maten voor. Het merendeel was een ratelachtig instrument van hout, enkele tientallen centimeters groot. Deze klepper is zeer waarschijnlijk gemaakt van beukenhout en heeft relatief grote afmetingen. Hij dateert uit de negentiende eeuw. Gezien de zogenaamde okselpunt, een afgeschuind uiteinde aan een van de armen, moet hij onder de arm gedragen en met enig geweld op en neer bewogen zijn. De klepperman die dit instrument gebruikt heeft, is waarschijnlijk geen iel type geweest. Kleppermannen waren tot rond 1900 in functie.

Het is niet bekend wie de maker van deze klepper is, maar gezien de uitvoering was het ongetwijfeld een vakman. Ook is niet bekend door wie en waar hij is gebruikt. Er is geen slijtage aan het instrument te zien, dus wellicht is hij niet of maar heel weinig gebruikt.

Het stuk is ondergebracht in het Zeeuws Museum onder nummer G20-002.

Aanwinst voor de collectie Archelologische Voorwerpen

Mededeling door conservator Aagje Feldbrugge

Schenking van een benen kokertje door mw. Reinhoudt-Toutenhoofd uit Westkapelle

Een ronde benen koker, lengte ca. 6 cm, met erop uitgesneden een achteromkijkende hond met een lange tong uit zijn bek, een beerachtig dier en een heel klein vogeltje.

Deze versierde koker is een onderdeel van een groter, tot nu toe onbekend, geheel geweest, gezien de kleine nagelgaatjes aan een zijde.

Augustus 2020

Aanwinst voor de collectie Boeken

Mededeling door conservator Paul Aarssen

Het Genootschap heeft een schenking van het kerkbestuur van de Sint Jacobskerk ontvangen, waarvan de volgende werken in de collectie zijn opgenomen.

A.L.E. Verheyden, Het Brugsch Martyrologium. Brussel, [1944].

In dit boekwerkje over martelaren in Brugge in de zestiende eeuw worden een zeventigtal personen en hun vonnis genoemd. Voor het merendeel Doopsgezinden. Van elk van hen worden meer of minder bijzonderheden vermeld. Gruwelijk zijn de vonnissen die gevelde werden: verbrand, onthoofd en het hoofd op een staak gezet of levend begraven. Interessant is dat het ook een aantal Zeeuwen betreft.

Zo noemt hij onder andere Laurentia Jans geboren 'vander gapynghe in zeelandt'. Zij had in 1536 de volwassenendoop ontvangen. Op 24 augustus 1538 werd ze verbrand. De mandenmaker Pauwels Vermaete, afkomstig uit Sluis werd in 1558 aangehouden. Hij had een Nieuw Testament, een Psalmboek en een Martelaarsboek bij zich. Ook zijn 18-jarige dochter Callekin werd opgepakt maar zij werd door de listige inquisitors zo van haar stuk gebracht dat ze besloot weer

het katholieke geloof te aanvaarden. Pauwels zelf, die ook als voorganger optrad, werd op 15 oktober 1558 verbrand.

Wat het boekje zeker waard maakt om te bewaren is de ingeplakte opdracht. Op 29 november 1952 is het namens de Hervormde gemeente van Brugge aan de Kerkenraad van Vlissingen geschonken tijdens een gezamenlijke kerkdienst als teken van Reformatorische verbondenheid in Belijdenis.

Resolutie van d'Edelmogende Heeren Staten van Zeelandt over de geschillige ende swevende nieuwicheden tot vrede der kercken. Genomen in haar vergaderinge op den 22. Junij 1675. Leyden, Pieter vander Meersche, 1675.

Met de bevoorrechte positie van de gereformeerde kerk in de zeventiende eeuw was Nederland toch minder tolerant dan we wel eens doen voorkomen. In eigen kring was er de strijd tussen de wat meer liberale Coccejanen en de orthodoxe Voetianen. Ook de houding ten opzichte van andere religies zoals rooms-katholieken en joden was in Zeeland, vooral in Middelburg, soms aanleiding tot flinke botsingen. Het ging niet alleen om theologische twistpunten, maar om ook zaken als de bemoeienis van de overheid met kerkelijke aangelegenheden. Predikanten als Udemans, Teellinck en Koelman mengden zich vaak in het debat. In de vele publicaties probeerde ieder zijn gelijk aan te tonen.

Ook de Staten van Zeeland meenden, op verzoek van de classis Walcheren, een waarschuwend woord te moeten laten horen. Daartoe gaven ze in 1675 een resolutie uit. Merkwaardig daarbij is dat deze bedoeld lijkt te zijn om vooral het gewest Holland te overtuigen van hun rechtzinnigheid: 'welcke [artikelen] wy ... seer dienstich ende noodigh geacht hebben ... mede inde provincie van Hollandt gemeen te maken, ten eynde den Christelijcken Leeser hier in moge sien den Godtsaligen yver dien Haer Ed: Mog: getoont hebben ...'.

Deze geschillen escaleerden in Middelburg rond de benoeming van de Coccejaanse Wilhelmus Momma als predikant in 1676. Hij was in 1672 als opvolger van Petrus Croone door het collegium qualificatum onder voorzitterschap van de predikant Johannes van der Waeyen beroepen. In een resolutie, gesteund door zes predikanten en burgemeester Johan Schorer die veel moeite gedaan hadden 'tot blussingh vanden schrickelijcken brant der voorsz. Kercke', werd opgeroepen

om het beroep ongedaan te maken. De magistraat van Middelburg had ook zegenschap over predikantsbenoemingen en zette de benoeming door. Ondertussen was hij ook benoemd als hoogleraar aan de Illustere School van Middelburg. Tenslotte kwam het zo ver dat Willem III in september van dat jaar naar Middelburg kwam en Momma alsnog afzette. Voor het eind van het jaar was hij vertrokken. Hij overleed vrij kort daarna. Een jaar later schreef Van der Waeyen nog een pamflet hierover om zijn handelswijze te verdedigen: *Regtsinnige leere, en opregt bedrijf, van Johannes van der Waeyen ... omtrent de laatstgedaane beroeping van wijlen de Hr. Wilhelmus Momma*. Amsterdam, 1678.

Oktober 2020

Aanwinst voor de collectie Munten en Penningen

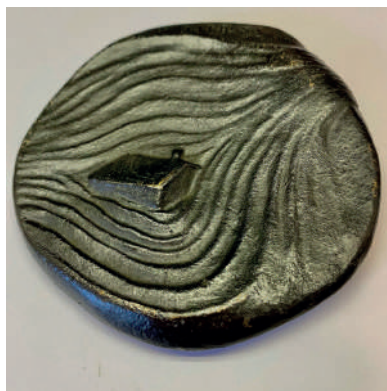
Mededeling door conservator Rien Sanderse

Penning dijkherstel na de Stormramp 1953

Het Zeeuws Genootschap heeft opnieuw een penning aangekocht die betrekking heeft op de meest traumatische gebeurtenis in Zuid-west-Nederland na de Tweede Wereldoorlog: de Stormramp van 1 februari 1953.

Nadat grote delen van Zeeland en Zuid-Holland waren overspoeld, is zo snel mogelijk begonnen met het dijkherstel. De stroomgeulen waren door de schuring van het getij echter zo diep, dat alleen met grote moeite de gaten konden worden gedicht.

Betonnen caissons werden afgezonken, waardoor de stroming kon worden geblokkeerd en de dijk hersteld. Op 6 november 1953 is op die manier het laatste gat op Schouwen-Duiveland gesloten. Ter gelegenheid van deze gebeurtenis heeft de beeldhouwer/medailleur Ian Jacob Pieters (1925-2020) deze penning gemaakt. Op de voorzijde is een huis te zien dat compleet overspoeld is door het

water. Het reliëf geeft aan hoe groot de stroming is van het water dat door het gat rechtsboven stroomt. Op de keerzijde zijn dijkwerkers bezig om in dat gat symbolisch het laatste caisson te plaatsen om daarmee de waterstroom te bedwingen in het dan bijna weer geheel omdijkte land.

Het betreft een gietpenning met een diameter van 103 mm en een gewicht van 604 gram. Het registratienummer is GM2221.

Aanwinst voor de collectie Munten en Penningen

Mededeling door conservator Rien Sanderse

Penning Albert Joachimi 1646

Van dhr. H. Uitterhoeve uit Monster ontving het Genootschap een penning op Albert Joachimi uit 1646 ten geschenke. Een fraaie aanwinst, daar deze penning nog niet in de toch zeer uitgebreide collectie aanwezig was.

Albert is in 1560 geboren in Goes. Na een afgebroken studie in 1586 maakte hij carrière als secretaris van Goes, gedeputeerde in de Staten-Generaal namens Zeeland en succesvol diplomaat in Engeland. In die laatste functie kreeg hij zoveel waardering van de Engelse koning Jacobus I dat hij tot ridder is geslagen in 1610.

Hij was ook betrokken bij de onderhandelingen over de wapenstilstand in 1616 tussen Zweden en Rusland en werd als dank voor zijn inzet in de Zweedse adelstand verheven. Voor zijn bemiddeling tussen de partijen betrokken bij de Engelse burgeroorlog in 1642 werd hij zo gewaardeerd, dat in Londen ter ere van hem een penning is geslagen.

Naast zijn belangrijke diplomatieke rol in deze conflicten verdedigde hij de Nederlandse belangen in Engeland al die tijd met verve. In 1650 moest hij Engeland verlaten als weerwraak voor de behandeling van Engelse gezanten in Den Haag. Hij keerde terug naar Goes en bekommerde zich verder als ambachtsheer over

Oostende, Vinninge en Hoedekenskerke. Albert Joachimi is op 22 mei 1654 in de Maria Magdalenakerk in Goes begraven.

Voorzijde: Borstbeeld van Albert Joachimi naar links, A.S. in de afsnede

Tekst Keerzijde: 1646 / ALB: JOACHIMI / EQ: FÆDERAT:BELG: / POST•VARIAS•IN•EVROP / LEGAT:IAM•ORDINAR / IN•BRIT:AN:22 / ÆT:86

De penning is van zilver, weegt 15,85 gram en de diameter bedraagt 36,3 mm. Het registratienummer is GM2218.

Aanwinst voor de collectie Munten en Penningen

Mededeling door conservator Rien Sanderse

Penning 150 jaar Kanaal van Gent naar Terneuzen

Door aankoop is de penning verworven, die werd uitgegeven ter gelegenheid van de feestelijkheden, op touw gezet in 1977 om de opening van het Kanaal van Gent naar Terneuzen in 1827 te herdenken. Op verschillende locaties in Gent, Zelzate, Sas van Gent en Terneuzen waren sportwedstrijden, muziekfestivals, tentoonstellingen en vuurwerkshows georganiseerd.

De gedenkpenning was verkrijgbaar bij voorintekening en kon worden besteld op verschillende formaten in goud, zilver en brons. Hoeveel er precies zijn besteld is niet bekend.

Aan de voorzijde zit de Gentse maagd in Hollandse tuin. Ze heeft een vaandel in de rechterhand met daarop SPQG (Senaat en Volk van Gent), en rust met de linkerarm op een schild met het wapen van Gent. Links van haar een leeuw. Verder links een zeeschip varende op het kanaal en de jaartallen 1827 en 1977.

Op de keerzijde de tekst KANAAL / VAN / NEUZEN OP GENT / GEOPEND / DEN XVIII NOV: / MDCCCXXVII, omgeven door een krans van lauriertakken.

Deze zilveren penning is geslagen in Parijs, en de ontwerper is P. Rodier naar eerder ontwerp van Victor Lemaire. Het registratienummer is GM2216.

November 2020

Aanwinst voor de collectie Munten en Penningen

Mededeling door de conservator Rien Sanderse

Penning Herdenking Slag om de Schelde

In het kader van 75 jaar vrijheid in 2020 is een penning uitgegeven die de Slag om de Schelde (2 oktober tot 8 november 1944) herdenkt. Doel van de militaire operatie was om de aanvoerroute naar Antwerpen veilig te stellen, cruciaal voor de logistiek van de geallieerde legers. Deze slag geldt als één van de zwaarste van de hele bevrijdingsoperatie.

De aankoop van deze penning past in het in 2020 vastgestelde aanwinstenbeleid ten aanzien van de collectie Munten en Penningen, waar expliciet ruimte gemaakt wordt voor de aankoop van actuele uitgaven.

De voorzijde toont een strategische weergave van de Slag om de Schelde in zijn totaliteit. Vanuit zee, land en lucht wordt de Duitse bezetter aangevallen door de geallieerde legers van Canada, Verenigd Koninkrijk, Verenigde Staten en Polen. De vlaggen van deze landen zijn in de onderste helft afgebeeld.

De keerzijde symboliseert 5 mei 1945, de bevrijding van Nederland. De Nederlandse Leeuw omarmt de V van Vrijheid en wordt geflankeerd door vredesduiven. Het registratienummer is GM2222.

Het Zeeuws Genootschap is opgericht in 1769. De rots in de woelige zee met de zeven muzen werd het symbool. De muzen staan voor de vrije kunsten en wetenschappen. De rots is hun veilige werkplek en het opschrift kan (zeer) vrij worden vertaald met: 'Zij schitteren te midden van de golven'. De 1.400 leden en de 80 vrijwilligers van het Zeeuws Genootschap dragen Zeeland in hun hart en vormen met elkaar de rots der muzen. De collectie telt inmiddels meer dan 200.000 objecten die worden beheerd door diverse musea, bibliotheken en archiefdiensten in de hele provincie. Door middel van boeken, tijdschriften, exposities, lezingen en congressen laten wij de indrukwekkende Zeeuwse cultuur en geschiedenis zien, zowel binnen de provinciegrenzen als ver daarbuiten. Het Genootschap is dé autoriteit op het gebied van de Zeeuwse kunsten en wetenschappen.

Wij laten Zeeland schitteren!

U kunt het Genootschap steunen door toe te treden als lid en, desgewenst, een bijdrage te leveren aan de werkzaamheden van een van de werkgroepen of commissies.

Voor nadere inlichtingen omtrent het Genootschap en zijn activiteiten kan men zich wenden tot de administratie:

Kousteensedijk 7

4331 JE Middelburg

(0118) 65 43 47

<https://kzgw.nl>

<https://kzgwonline.nl>

